

Kouwe Drukte

Jaargang 21 - nummer 60 - oktober 2017 uitgave van

De Doolster
verzamelkring

Inhoud

Omslag en zo.....	3
John van der Stel, schaatsenmaker en -verkoper in Michigan.....	4
Bijzondere schaatsen 2: Friese schaats met een opvallend kenmerk.....	8
In memoriam Willem Anthonie Wielaard.....	9
Schaatsbibliotheek (32): De Schaatssport in Friesland.....	10
Column Jan de Wit: IJs, van Antarctica naar Hoogeveen.....	13
De herkomst van 'It giet oan!' en 'It sil heve'.....	14
Beuken posten voor schaatsen.....	16
Raadselachtig vaandel.....	17
Wil en Toon van Kempen: klein van stuk maar groot van daden.....	18
Reactie op ijsmaskers.....	24
De hele Santekraam op de schaats.....	25
Ansichtkaarten 1 – IJskolven.....	26
Krulschaatsen van Leendert Schuller.....	28
Amerikaanse IJskoning?.....	29
Twee blauwdrukken van ijskaarten (20).....	30
IJclub “Catrien” / Minne ruimt op	33
Modelontwikkeling in schaatsen op het wapen De Raet – 4.....	34
Reactie op schegbeeld Liduina.....	37
Gelegenheidslepel.....	38
Zuid-Hollands-Friese schaatsen.....	39
Boek en zopie 60.....	40
Schaatshistorie.nl.....	42
Colofon	43

Medewerkers

Martin van der Bij, Hedman Bijlsma, Pieter Breuker, Jeroen ter Brugge, Ron Couwenhoven, Erwin Daniel, Hans van der Donck, Jan van Eijk, Jan Gores, Matthy van Klaveren, Theodoor van der Kooi, Frits Locher, Niko Mulder, Minne Iedes Nieuwhof, Aad van den Ouweelen, Bart van de Peppel, Jos Pronk, Ben Remie, Edith Wassenaar, Jan de Wit

ISSN 1572-4476

Omslag en zo

De illustraties op voor- en achterzijde van dit nummer hebben iets gemeen. Ze hebben allebei betrekking op een ijsclub en beide stellen ons voor raadsels.

Het fraaie vaandel op de **voorzijde**, in het bezit van Erwin Daniel uit Emden (Duitsland), behoorde toe aan U.N.J. uit Utrecht. Het lijkt er op dat deze club, die rond 1900 actief was, afgezien van het vaandel geen sporen heeft nagelaten in dagbladen of in de annalen van de KNSB. Op de **achterkant** geldt hetzelfde voor ijsclub Catrien. Uit de afbeelding op het herinneringsbord (collectie Minne Nieuwhof) ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van een bestuurslid kunnen we opmaken dat we deze vereniging op het platteland moeten zoeken en dat ze in 1988 nog actief was, maar daar blijft het bij.

Meer puzzels

Als je er wat langer bij stilstaat, artikelen in *Kouwe Drukke* komen maar al te vaak tot stand vanuit vragen waar lezers of verzamelaars een antwoord op zoeken. Neem alleen deze uitgave maar:

- Durk Feddes won in 1811 een fraaie lepel als prijs bij een hardrijderij, maar waar die plaatsvond weet zelfs Ron Couwenhoven niet.
- Aad van den Ouweelen kwam in oude advertenties het begrip 'beuken posten voor schaatsen' tegen. Hij had geen idee wat daarmee werd bedoeld. Wees eens eerlijk: u wel? Aad ging op onderzoek uit en werd daar wijzer van.
- Ook uit Aads koker: wie was toch de mysterieuze schaatsenmaker J. van der Stel, actief op de Amerikaanse markt? Zijn speurtocht bracht Aad uiteindelijk zelfs in contact met nakomelingen van de *handyman*, die deze John ooit was!
- Jan van Eijk beschrijft een foto-ansichtkaart van een onbekende kolfbaan op het ijs. Via een krantenknipsel en een archieffoto komt hij op de goede plek uit.

 De halsversiering op schaatsen van Leendert Schuller uit Aarlanderveen bij Nieuwkoop komt overeen met die van schaatsenmakers uit heel andere contreien, zo ontdekte Jan Gores na een hint van de redactie. Er bleek na enig onderzoek een verklaring voor te zijn.

 Soms gaat er wat tijd overheen: in 2006 stelde Ben Remie een vraag over het merk IJskoning. In 2017 vond hij een aanwijzing, al vindt hij de verklaring zelf nog niet helemaal bevredigend ...

 In zijn eindeloze (?) zoektocht naar ijswegenkaarten kwam Matthy van Klaveren blauwdrukken daarvan op het spoor. Aan de hand van vergelijkingsmateriaal probeert hij te beredeneren wie de maker was van de blauwdruk voor de ijswegenkaart van de IJsbond Hollands Noorderkwartier. En in welk jaar dat moet hebben plaatsgevonden.

 Bart van de Peppel vraagt zich af of de handgeschilderde naam op een schaats uit zijn collectie, wellicht die van de maker zelf is.

 Waarom gaat zo'n mooi museum dicht? Voor het antwoord op die vraag ging Jos Pronk op bezoek bij de Van Kempens.

 Kaatshistoricus Pieter Breuker ontdekte dat kaatstermen soms een tweede leven krijgen in de Elfstedentocht. Hij werpt een raadsel op voor de toekomst: met welke benaming zal een volgende Elfstedentocht worden gelanceerd?

Zo kunnen we nog wel even doorgaan, maar het is veel leuker als u zelf uitvogelt welke - al dan niet opgeloste - vragen ten grondslag hebben gelegen aan de bijdragen in dit nummer.

En daarmee kom ik op de hamvraag: wat ligt er eigenlijk ten grondslag aan onze verzameldrift? Is dat louter en alleen het willen verwerven van alweer een object voor de collectie? Of is het (ook) de uitdaging om achtergronden uit te diepen? Mét daarbij natuurlijk de intense voldoening als je zoektocht iets oplevert?

Niko Mulder

John van der Stel, schaatsenmaker en -verkoper in Mi- chigan

Het begon allemaal met een eenvoudig be-
richtje uit 1902 in *De Grondwet*, een Neder-
landstalige krant voor de landverhuizers in Mi-
chigan: J. van der Stel maakte 'ECHTE FRIE-
SCHE SCHAATSEN' voor de Amerikaanse
markt.

In de mij beschikbare schaatsliteratuur kon ik
J. van der Stel niet vinden. Ging het om een
onbekende schaatsenmaker met een Hollandse
naam? Gelukkig vond ik daarna een fraaie ad-
vertentie met adres, wat verder zoeken een stuk
eenvoudiger maakte.

Volgens een overlijdensbericht overleed John
van der Stel op 14 september 1935. Op het
formulier staat tevens dat hij werd geboren op 9
juli 1868 in Grand Rapids in Michigan. Hij werd
67 jaar.

Voorgeschiedenis

De ouders van John zijn Dirk van der Stel, gebo-
ren op 24 maart 1819 te Oud-Vossemeer in

Zeeland en Gijsje Molkhuijze, geboren te Den
Bommel op Goeree Overflakkee in Zuid-Holland
op 4 mei 1838. Zij trouwen te Poortvliet op 14
november 1862 en krijgen in Nederland vier
kinderen, achtereenvolgens een zoon en drie
dochters.

Marinis, geboren op 24 december 1862; Cor-
nelia, geboren op 24 maart 1864; Johanna,
geboren op 18 mei 1865 en Dirkje, geboren op
30 december 1866, allen te Poortvliet.

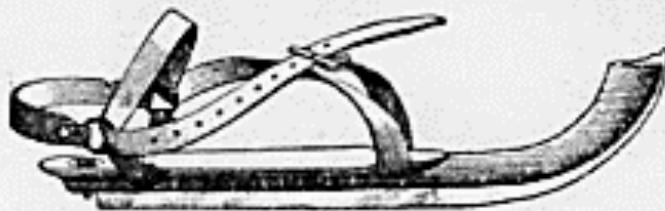
Op 27 april 1868 emigreert het gezin naar Grand
Rapids in Michigan. Gezien de geboortedatum
van John is Gijsje op dat moment al zeker zeven
maanden in verwachting van hem. Vier kleine
kinderen, een zwangere echtgenote en dan een
paar weken op zee, dat is geen makkelijke reis
geweest, denk ik.

Als de gegevens kloppen zou vader Dirk al op 8
augustus 1874 zijn overleden.

John, geboren op 9 juli 1868 is dus een Ameri-
kaanse jongen van Nederlandse ouders.

Gijsje hertrouwt op 10 oktober 1874 met de
weduwnaar Willem de Kemp, geboren op 4
september 1824 te Beusichem (Gelderland).

Echte Friesche Schaatsen.

Wat is beter dan een paar mooie schaatsen voor een Kerst- of Nieuwjaars
geschenk?

Zend nu uwe bestelling zoodat gij zeker zijt van een paar.

De prijs is \$2.50 voor de Friesche Schaatsen door mijzelf gemaakt en \$3.00
voor de ingevoerden, compleet met de riemen.

Allerwege verzonden op de ontvangst van den prijs. Zend money order en
de maat van de schoen met de bestelling. Adres,

J. Van der Stel,

33 Kent Straat, Grand Rapids, Mich.

18-4w

Willem de Kemp was eerder getrouwd op 12 februari 1851 met Elisabeth van der Zee. Het gezin krijgt vier kinderen, waarvan er twee al jong overlijden. Het gezin De Kemp gaat op 4 april 1868 met hun twee dochters Elisabeth Geerdina en Cornelia Johanna naar Noord-Amerika. Het beroep van Willem is tuinman, dus voorlopig is er geen relatie met de metaalsector! Stiefvader Willem de Kemp is ook voor de jonge kinderen van Dirk van der Stel belangrijk in de opvoeding.

Van bankwerker tot eigen baas

Na de openbare lagere school gaat John naar de *Central Grammar* school. Toen hij de school verliet was hij vijftien jaar oud. Hij was niet de

jongen die na schooltijd graag buiten speelde. Hij vond al vroeg werk, genoemd worden de Oriel Cabinet Company en de Michigan Barrel Company. In die bedrijven leerde hij met machines omgaan en deze als dit nodig was te repareren. Een volwaardig bankwerker dus. Hij is 25 jaar als hij voor zichzelf gaat beginnen.

John start omstreeks 1894 een bedrijfje in zijn geboorteplaats Grand Rapids aan de 31 Kent Street. Hij repareert fietsen, sloten, wapens, grasmaaiers, grammofoonspelers en muziekboxen. Hij maakt sleutels en verder slijpt hij gereedschap voor timmerlui.

In een krantenartikel uit 1902 wordt er aandacht besteed aan de schaatsenmaker John van der Stel. Hij blijkt dan al vier jaar bezig en moet dus

NOTE.

The only difference between No. 1 and No. 2 is in the style of straps.

In ordering please send size of shoe, and if straps are wanted, state which style you prefer, whether No. 1 or No. 2.

TERMS.

All orders must be accompanied by cash. Please remit by P. O. or express money order.

PRICE LIST

...OF...

DUTCH SKATES.

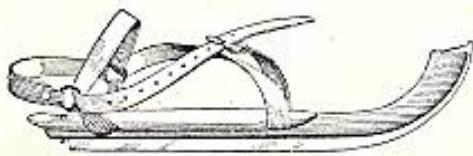

IMPORTED AND
MANUFACTURED BY

J. VANDER STEL,

33 KENT ST.

GRAND RAPIDS,
MICH.

No. 1.

The Imported Skates are made up as follows:

Beach Wood Tops, Natural Wood Finish. Hand Welded Iron Steel Runner. Best Oak Tanned Leather Straps.

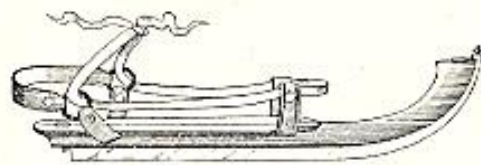
PRICE:

WITH STRAPS.

One pair, - - - \$3.50 per pair
Six pair, - - - 3.25 "

WITHOUT STRAPS.

One pair, - - - \$3.00 per pair
Six pair, - - - 2.75 "

No. 2.

Our Own Skate is Constructed as follows:

Selected Rock Elm Wood Top, Natural Wood Finish. Hand Forged Black Diamond Tool Steel Runners. Finely Tempered and Ground. Best Oak Tanned Leather Straps.

PRICE:

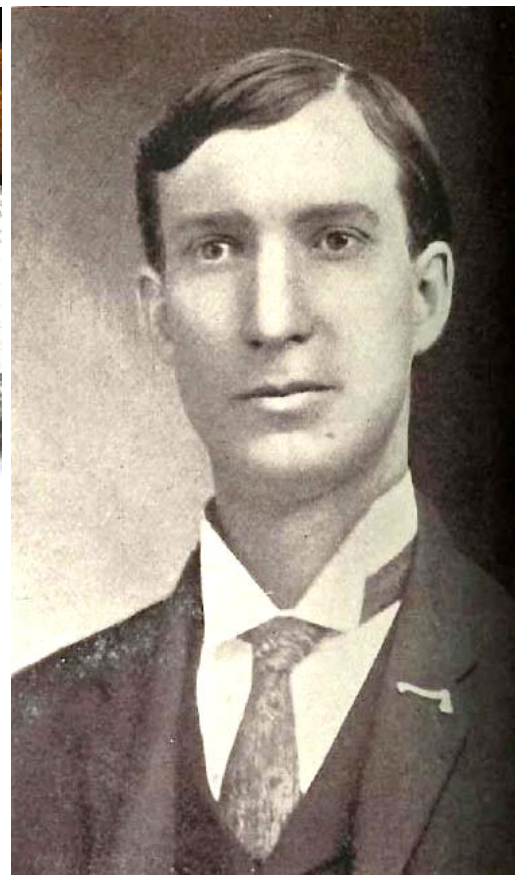
WITH STRAPS.

One pair, - - - \$2.50 per pair
Six pair, - - - 2.25 "

WITHOUT STRAPS.

One pair, - - - \$2.00 per pair
Six pair, - - - 1.75 "

in 1898 met de productie van Friese schaatsen zijn begonnen. Jammer genoeg zijn er uit die eerste periode geen advertenties en dergelijke gevonden.

Het stukje vermeldt dat zijn schaatsen reeds in twaalf staten worden verkocht. Het Hollandse model is duurder dan de ijzeren Amerikaanse schaatsen en schijnt in vele opzichten ook beter te zijn. In de aanloop naar het winterseizoen heeft hij een voorraad van 150 paar zelfgemaakte Friese schaatsen, naast de modellen die hij importeert.

In de winter van 1902-1903 heeft John voor zijn schaatsen een fraaie advertentie geplaatst in de krant. Het lijkt een eenmalig gebeurtenis. Al zijn andere advertenties betreffen zijn werkzaamheden als reparateur.

Hij is in die periode ook bestuurslid van de plaatselijke IJclub Concordia. De IJvereniging houdt zijn wedstrijden in hardrijden en het schoonrijden voor paren vooral op het grote Reed's Lake. Frits Locher blijkt een catalogus te hebben van deze schaatsenmaker.

In het boek *Antique Ice Skates for the Collector* van Russel Herner, komt de naam van schaatsenmaker John van der Stel niet voor.

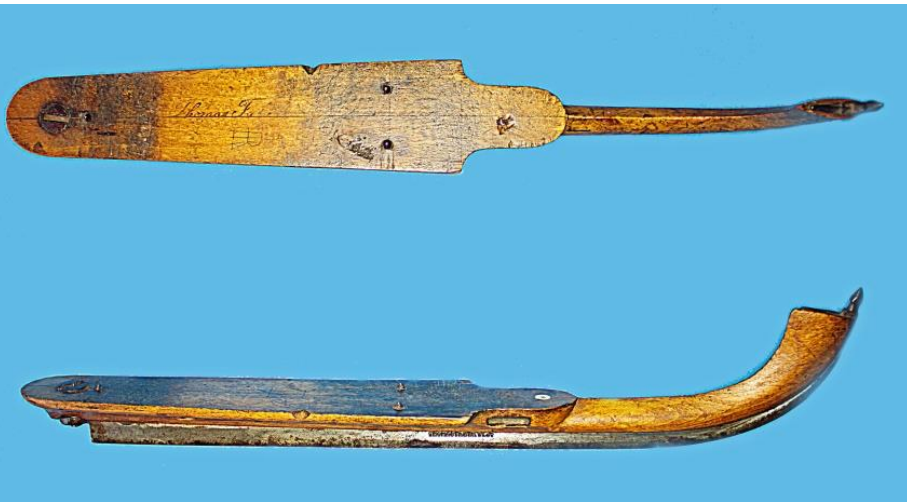
Contacten met nazaten van John van der Stel leverde foto's op van schaatsen met het stempel van John van der Stel en clichés voor advertenties.

Aad van den Ouweelen

Bijzondere schaatsen 2: Friese schaats met een opvallend kenmerk

De bijzondere schaatsen die ik in deze keer beschrijf, zijn vrij oud en handmatig gemaakt. Het betreft een Friese schaats van Thomas Jacob Faber, geboren te IJlst op 26 november 1825 en overleden op 28 juni 1886. Faber was actief in de periode 1849–1886.

De schaatsen zijn vakkundig vervaardigd met een mooi gevormde beukenhouten voetstapel met oplopende hals van 7 cm. De totale lengte van de schaats is 39 cm, de voetstapel heeft een lengte van 26 cm. Het gewicht per schaats is 190 gram. Aan de binnenkant van de voetstapels zit een inkepinkje om links en rechts aan te geven. De voorkant van de voetstapel is voorzien van twee scherpe puntjes, de hak van één puntje.

De schenkel is gesmeed van schaatsenstaal, waaraan met de hand een hardbare strip is geweld. Aan de achterkant is een schroefoog gesmeed en aan de voorkant een teen die in de voetstapel wordt gehaakt. Met een Friese of Groninger schroef is de schenkel aan de voetstapel verbonden. Een mooie één centimeter hoge punt siert de hals.

Het warm ingeslagen stempel, **THOMAS FABER YLST**, is alleen in de linker schaats geslagen.

Ik hoor het u al zeggen: “*wat is hier nou zo bijzonder aan?*”

De schaatsen hebben een laag nummer (16) in mijn verzameling. Ik kreeg ze jaren geleden van een collega die ze voor mij kocht op een rommelmarkt in Renkum voor f 2,50. Als u goed kijkt ziet u de met de hand geschilderde naam van Thomas Faber, in schrijffletters op de voetstapel. Nou heb ik meerdere keren een paar

schaatsen in de hand gehad waarop de naam van de eigenaar geschilderd was, maar nog nooit heb ik de naam van de maker op schaatsen zien staan.

Is dit nu de voorloper van een etiket, of mag ik aannemen, dat de schaatsen van Thomas zelf zijn, of van zijn zoon of kleinzoon? Dat laatste zou natuurlijk de prijs van deze mooie Friese schaats verhogen.

Hebt u weleens een paar schaatsen gezien, waar de naam van de maker met sierlijke letters op de voetstapel staat geschreven? Of bezit u dergelijke schaatsen misschien? Laat het mij weten, al hoop ik stiekem dat ik de enige ben.

Bart van de Peppel

In memoriam Willem Anthonie Wielaard

Oud-Poolsterlid Willem Wielaard uit Apeldoorn is dinsdag 6 juni 2017 op 93-jarige leeftijd overleden. Vanwege zijn gezondheid heeft hij de laatste jaren van zijn leven doorgebracht in een verzorgings-/verpleegtehuis. Dat waren moeilijke jaren voor hem, want hij moest stoppen met alles wat met schaatsen te maken had. Dan denk ik aan het maken van schaatsen maar ook de fabricage van zijn souvenirschaatsjes en nog veel meer van zijn activiteiten.

Willem was niet alleen een verdienstelijk schoonrijder, maar ook de schaatsenmaker die voor de Landelijke Vereniging van Schoonrijders in de jaren '80 van de vorige eeuw honderden schoonrijdschaatsen heeft gemaakt. De fabrieksmatige fabricage van dit soort schaatsen was namelijk in 1965 gestopt. Zo doende stelde Willem Wielaard de nieuwe leden van de LVS in staat zelf een paar schoonrijdschaatsen aan te kunnen schaffen. Deze schaats wordt nog steeds veel gebruikt.

Ook twintig paar klompschaatsen voor een filmmaatschappij werden door hem vervaardigd, hiervan zijn vele in het verzamelcircuit terechtgekomen. Krulschaatsen die bestemd waren

voor ijsshow's waren eveneens van zijn hand.

Er zijn verzamelaars die bedenkingen hebben bij deze (na)gemaakte krulschaatsen, omdat ze volgens hen kunstmatig verouderd werden. Willem sloeg echter in elk paar schaatsen zijn naam. Het was de (antiek) handel zelf die deze schaatsen verouderde. Een goed en controleerbaar voorval hiervan deed zich voor toen ik een telefoontje kreeg van Krijn van der Ham. Hij vroeg mij of ik Willem Wielaard goed kende. Krijn had namelijk een paar krulschaatsen gekocht, voor veel geld, bij een antiquair, die beweerde dat de schaatsen meer dan honderd jaar oud waren. Bij het schoonmaken kwam de naam van Willem Wielaard voor de dag. Jammer voor Krijn, dat ik hem moest vertellen dat de schaatsen hooguit vijftig jaar oud waren.

Willem Wielaard heeft veel betekend voor schaatsenrijdend Nederland, maar vooral voor zijn geliefde sport, het schoonrijden. Ik ben hem nog altijd heel dankbaar dat hij mij destijds als Poolsterlid betrokken heeft bij het schoonrijden. Wij wensen zijn naaste familie sterkte bij de verwerking van dit verlies.

Bart van de Peppel

Foto: Willem Wielaard in actie als schaatsenmaker.

Bron: Het schaatsenrijdersboek (1996) van Ron Couwenhoven en Huub Snoep, p. 90.

SCHAATSBIBLIOTHEEK 32

'De Schaatssport in Friesland'

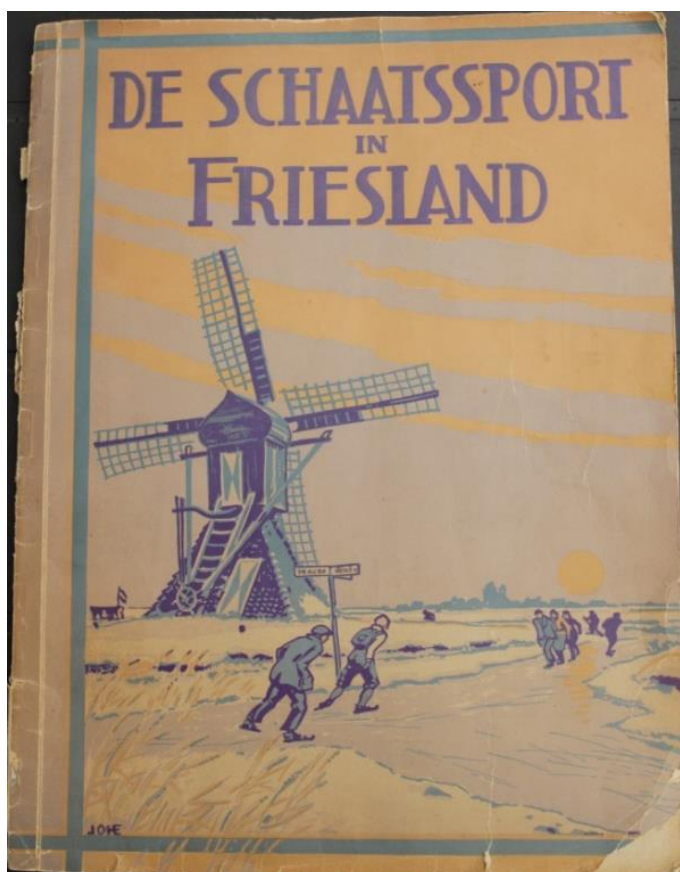
Hartje zomer bezoeken we vanzelfsprekend de Kunst- en Boekenmarkt op het Museumplein in onze woonplaats. Al zou het alleen al zijn, omdat we een week eerder tijdens een verjaardagsparty een goede kennis hadden toegezegd, dat we voor hem een exemplaar van het boek *Yn streken (Tachtig jaar Bond van IJclubs in twee eeuwen Friese schaatssport)* zouden opsporen. En jawel: meteen raak! De dame achter de kraam kijkt me wat verbaasd aan. Ze herkent me en het gebeurt haar niet elke dag dat ze een boek verkoopt aan iemand, die het bewuste exemplaar zelf geschreven heeft. Meteen grijpt ze haar kans: "Heb je daar verderop in die dozen wel goed gekeken? Ik heb daar een boek dat je vast nog niet hebt." Weinige tellen later moet ik haar teleurstellen. *De Schaatssport in Friesland*, de jubileumuitgave van die andere Friese bond uit 1948, staat al jaren in onze boekenkast. Maar ik verzeker haar dat je die uitgave – die ze nog maar net in haar bezit heeft – niet vaak tegenkomt.

Thuis informeert mijn onvolprezen, ouderwetse kaartsysteem me dat ik het boek veertig jaar geleden – op 3 mei 1977 - heb gekregen, c.q. gekocht. Ik twijfel even. Het komt niet vaak voor

dat op die 15 x 10-kaartjes verdere gegevens ontbreken. Vooralsnog ga ik er maar vanuit dat ik ook dit exemplaar destijds kreeg tijdens mijn zoveelste bezoekje aan Douwe Miedema, in dit geval zo'n driekwart jaar voor het overlijden van de man die in de krant en in zijn boeken vaak het pseudoniem D.M. van der Woude hanteerde.

Friesche IJsbond

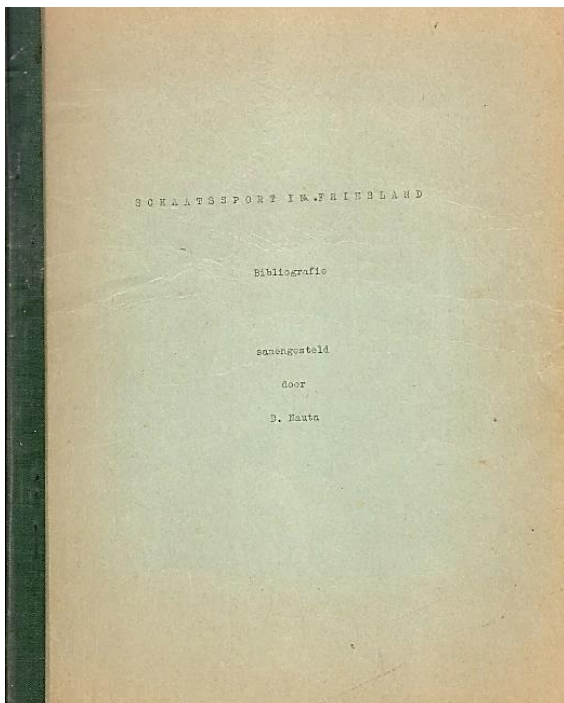
Samen met Wiebe Blauw publiceerde ik in 2011 óók een jubileumboek van de Friesche IJsbond. Op pagina 106 van *'Het schaatsrijdersland bij uitnemendheid'* staan enkele inlichtingen over die jubileumuitgave uit 1948. Ongetwijfeld was het de bedoeling om het boek te publiceren in het jubileumjaar 1946. Maar papierschaarste en andere naoorlogse problemen zorgden voor vertraging. Redacteur J.P. Wiersma koos voor een drieluik: *Zestig jaren Friese IJsbond / Geschiedenis van de Elfstedentocht / Groei der Friese Schaatsindustrie*. De keuze om ook aandacht te schenken aan de Elfstedentocht was op zich niet verwonderlijk. De Friesche IJsbond tekende immers voor *'de aanpak en de leiding van de eerste georganiseerde Elfstedentocht'*. Commerciële redenen moeten uitgever en redacteur - ook toen al - ertoe hebben gebracht om ook de latere tochten in het boek op te nemen. Wiersma kon daarbij putten uit eigen werk. Hij schreef in 1941 al een boek over *Vijftig jaar Elf-Steden-Tochten*. Met daarin óók een bijdrage over *De ontwikkeling van de Friesche schaatssen-industrie*. En dat onderwerp vinden we dus eveneens terug in dat groot-formaat-boek uit 1948. Al valt me plotsklaps één ding op. In 1941 kreeg D.M. van der Woude de eer die hem toekwam. Dat verhaal over de 'Friesche schaatssen-industrie' begint met de cursief gezette regel: *'Onze medewerker D.M. van der Woude schrijft ons:'*. Maar in het boek van 1948 prijkt alleen de naam van de redacteur op de titelpagina. Uit de tekst en ook uit de keuze van sommige foto's leid ik af dat Douwe Miedema alias D.M. van der Woude opnieuw zijn medewerking moet hebben verleend.

Bibliografie

Ik heb in mijn collectie nog een uitgave met de titel *Schaatssport in Friesland*. Dan hebben we het over een totaal ander type boek. Ik citeer een omschrijving uit een aanbieding op een website: *'Zeer bijzonder boekje. Niet gedrukt maar op typemachine getikt overzicht van schaatsboeken. Gerubriceerd op Elfstedentocht, Andere tochten, Hardrijden en diversen. Register op geciteerde kranten en tijdschriften en personenregister.'* Met andere woorden: een gecyclostyleerd werkje van 31 pagina's met een groen kaftje er omheen. Op de titelpagina staat nog een ondertitel: *Bibliografie samengesteld door D. Nauta*. Vervaardigd in Beetgum in april 1968. Vier jaar later (23 oktober 1972) ontving ik na een briefje aan de samensteller een exemplaar voor mijn schaatsbibliotheek. Later begreep ik – het staat niet vermeld in het boekje – dat het hier om een scriptie ging die Doeije Nauta had geschreven tijdens zijn opleiding aan de toenmalige Bibliotheek- en documentatieschool in Amsterdam.

Eigenlijk kun je je nauwelijks meer voorstellen hoe blij je indertijd was met zo'n aanwinst. Het was meer dan alleen een nieuwe titel voor de verzameling. De 158 nummers in die bibliografie gaven welkome informatie over ontbrekende titels in de collectie, plus de vindplaatsen waar je die boeken zou kunnen inzien. Nauta leunde daarbij vooral op de catalogus van wat toen nog de Provinciale Bibliotheek van Friesland (nu *Tresoar*) heette. Hoeveel uurtjes zou ik destijds in dat instituut hebben doorgebracht? Bij mijn weten heb ik de samensteller van dat boekje nooit in levende lijve ontmoet. Maar het bezit van die titel en de leuke correspondentie met hem schiepen in mijn geheugen bijna een band. Die werd wreed verstoord toen ik in juli 2000 een overlijdensadvertentie betreffende de toenmalige regiodirecteur van de CBD Friesland tegenkwam. Doeije was toen nog maar 55 jaar. In de huidige tijd waarin allerhande boekeninformatie moeiteloos digitaal kan worden opgeroepen, is zo'n type boekje bijna achterhaald te noemen. Maar deze liefhebber koestert zo'n titel als een waardevol bezit. Al moet die verkoper van antieke sportboeken, waaraan ik die hiervoor geciteerde omschrijving ontleende, niet overdrijven door voor dit *'zeer bijzonder boekje'* anno nu 125 euro te vragen ...

Schaatshistorie in Friese dorpen en steden

Terug naar het begin van deze bijdrage. Naar die verkoopster op dat zeer bescheiden boekenmarktje op ruim 3 kilometer van ons huis. Ik kocht op die zaterdagochtend nog iets uit haar voorraad: een boek van ruim 300 bladzijden over een dorp in onze gemeente. Met daarin drie pagina's over de geschiedenis van de plaatselijke ijsclub. In onze Poolster-verzamelkring bevinden zich diverse fervente verzamelaars van jubileumboeken van ijs- en schaatstrainingsclubs. Met hen onderstreep ik dat er prachtige voorbeelden zijn van zeer geslaagde uitgaven die in woord en beeld een stuk boeiende ijs- en schaatshistorie vastleggen. Maar eerlijk is eerlijk: in die deelcollectie tref je ook wel eens minder geslaagde publicaties aan.

Diverse advertenties, enkele stukjes tekst, een paar verdwaalde foto's en een omslagje eromheen: zúlke voorbeelden verzamelde ik ook in de loop der jaren.

Dat brengt me tot de stelling dat je soms minstens zoveel informatie over een ijsvereniging kunt vinden in een algemene uitgave over een stad of dorp. Een tijdje geleden kocht ik bij een vrouw (ja: inderdaad dezelfde ...) een jubileumuitgave over een Fries dorp: *Baard – een blik door de eeuwen heen*. Ik beken eerlijk dat het zeven pagina's tellende hoofdstukje *1875 Ijsvereniging "Baard"* (tekst Gerrit Wieringa) de belangrijkste reden voor die aanschaf was. Dat gold bijvoorbeeld een aantal jaren eerder ook voor het boek over de tweelingdorpen *Hempens en Teerns* uit 2001 (tweede druk). Al wist ik toen nog niet dat tien jaar later Dorpsbelang nog een boek in de beide dorpen zou presenteren: *Lyts Begjin – Meer dan honderd winters in Hempens en Teerns*. Een zeer lezenswaardige uitgave, die er ook nog eens prima uitziet.

U begrijpt inmiddels dat ik de aanduiding schaatsbibliotheek bij tijd en wijle voor mijn privécollectie ietwat oprek. Ik verzamel niet alleen schaatsboeken – op zich trouwens al een rekbaar begrip – maar ook uitgaven van algemene strekking waarin ik interessante schaats- en ijs historie aantref. Wat die laatste categorie betreft, beperk ik me grotendeels tot mijn geboorteprovincie.

Ik sluit deze aflevering af met het boekwerkje *Bylden út de skiednis fan Boarnburgum*. Twee jaar geleden was ik in het restaurant dat staat afgebeeld op de cover van die uitgave getuige hoe de samensteller Jochum Dijkstra het eerste exemplaar overhandigde aan de wethouder van cultuur. In een interview vertelde

BYLDEN út de SKIEDNIS fan BOARNBURGUM

troch Jochum Dykstra

het oud-schoolhoofd waarom hij allerlei historische verhalen over het dorp Boornbergum die voor een deel eerder waren gepubliceerd in een vaste rubriek in de dorpskrant bundelde: *"Wie van het verleden houdt, geniet dubbelop."* Op zijn verzoek heb ik meegewerkt aan het hoofdstuk *lisprinsessen* in dit boek. Daarin passeren niet alleen kortebaanrijdsters uit dat dorp de revue, maar ook de ijsclubs uit heden en verleden. Enkele jaren eerder kreeg ik na afloop van

een lezing in Beetsterzwaag een schriftje met oude knipsels en enkele kranten van weleer van een familielid van de vroegere hardrijdster Jitske Altena-de Boer. Prachtig dat je op zo'n manier zo'n stukje rijk verleden kon bereiken voor deze bundel met *'Histoaryske Skriuwsels'* van de Stichting *'It Rike Ferline'*.

Hedman Bijlsma

Lyts Begjin MEER DAN HONDERD WINTERS

Meer dan honderd winters in Hempens en Teerns

Column Jan de Wit

IJs, van Antarctica naar Hoogeveen

Half juni: we worden opgeschrikt door berichten over afbrekende ijsschotsen in Antarctica ter grootte van Noord-Holland en Utrecht samen. De opwarming van zowel de atmosfeer als van het oceaanwater rond het zuidpoolgebied is de boosdoener. Tijdens mijn vakantie in de deze zomer extreem droge en warme Provence, lees ik in de digitale *Volkskrant*: *'Het is 18 augustus, maar in de Elfstedenhal in Leeuwarden kan worden geschaatst.'* Ogenschijnlijk hebben deze nieuwsfeiten niets met elkaar te maken, maar er is wel degelijk een verband. Waarom bouwen wij steeds meer kunstijsbanen? Het antwoord is even simpel als voor de hand liggend: de natuurijsdagen zijn de laatste decennia als gevolg van die beruchte opwarming steeds schaarser geworden. De Nederlanders willen hun nationale volkssport graag behouden. Het aantal actieve sporters neemt bovendien toe. Dus moet er een list verzonnen worden. We bouwen kunstijsbanen! Dat is even schakelen. Van 'gratis' baantjes geschonken door de natuur en wat hulp door mannen op klompen, naar verantwoord ontworpen installaties, beheerd door mannen met veiligheidsschoenen en gele helmen. Of nog anders gezegd: van het toeval en de vrijwilliger naar de planning en het grote geld. Waar de natuurijsbaan er doorgaans ligt voor honderd jaar of meer, is de levensloop van de kunstijsbaan veel ongewisser. Na een paar decennia duikt onherroepelijk de vraag op: renoveren of sluiten? Heerenveen en Assen weten ervan mee te praten. De ijsbaan in Assen ging dicht. Hoogeveen gaat hoogstwaarschijnlijk een nieuw ijsstadion bouwen. Drenthe beweegt zich in de schaatsschaduw van Friesland, maar schaatsen zit de Drenten wel degelijk in het bloed. Zonder ophef en landelijke mediatamtam wordt er minstens zo hartstochtelijk geschaatst als in Fries-

Het ging natuurlijk wel om Drentse kortebaanwedstrijden!

land. Met groot plezier denk ik terug aan die winter 1977/1978. Ik werkte aan een lagere school in een nieuwbouwwijk van Hoogeveen. De vijvers en watergangen in het park rondom de school waren bevroren. Zonder voorafgaande vergaderingen en ander gedoe organiseerde de hoofdonderwijzer een schoolschaatskampioenschap. Hij trommelde zijn collega's en de oudercommissie op. Ieder kreeg een opdracht: ik vulde 's avonds laat met een gieter warm water de scheuren in het ijs, anderen vulden enveloppen met enkele rijksdaalders. Het ging natuurlijk wel om Drentse kortebaanwedstrijden! We hadden drie leeftijdscategorieën. Bij de jongste groep deed een zojuist uit Suriname aangekomen jongetje mee. Hij had nog nooit ijs gezien en schaatsen kon hij uiteraard ook niet. Hardlopen wel, als de beste, en of hij dat nu deed op blote voeten of op een paar rubberlaarzen met Friese doorlopers eronder maakte hem niet uit. Hij werd waarschijnlijk de eerste Surinaamse kortebaankampioen in zijn leeftijdsklasse. Later hebben we overigens niets meer van hem gehoord. Jan Bols en Piet Kleine zijn wel grote namen die met Hoogeveen verbonden zijn. Piet Kleine werd in 1976 olympisch kampioen en in Hoogeveen gehuldigd met een nagebouwd olympisch stadion, waarvan de tribunes gevuld waren met poppen die door de schoolkinderen bijeengebracht waren. Een paar jaar later stond mijn zoon van een jaar of vijf Piet Kleine op te wachten als hij een kaart van oma met een schaatsende Nijntje erop in de brievenbus gooide. In diezelfde tijd bond Jan Bols de kleuter in zijn sportwinkel zijn eerste Friese doorlopers onder. Hoogeveen en schaatsen hebben nauwe banden. Banden die alleen maar versterkt kunnen worden door de nieuwe Drentse kunstijsbaan aldaar. Met de naam het Kleine Bols Stadion moet dat zeker een succes worden. De opwarming van de atmosfeer zal het ook wel trotseren, maar of het klimaat er beter van wordt ...?

De herkomst van 'It giet oan!' en 'It sil heve'

In Kouwe Drukke 59 (p. 42) stond een kort signalement van Mark Hilberts' boek *'It giet oan!' zei Kroes*. Met *'It giet oan'* had Henk Kroes, zo bleek direct al, een aansprekende openingszin gekozen om de Elfstedentocht van 4 januari 1997 aan te kondigen. Die drie simpele Friese woordjes zijn, ook in het Nederlands, een gevleugelde uitdrukking geworden.

Louter taalkundig gezien is dat een verrassende ontwikkeling. Het is binnen de huidige taal-machtsverhoudingen Nederlands – Fries op zichzelf al bijzonder dat het dominante Nederlands een element uit het Fries overneemt¹ en nog ongewoner is dat het geleende allerlei nieuwe gebruiksmogelijkheden (via betekenis-uitbreiding) krijgt en dat bovendien in een mum van tijd. *'It giet oan'* werd namelijk vrijwel onmiddellijk en vooral buiten de context van de Elfstedentocht 1997 gebruikt, overigens ook in het Fries. Die magische woorden kunnen een wijd scala aan gebeurtenissen aangeven die op een of andere wijze beginnen. Met name de zakenwereld heeft zich erop gestort, zoals in het voorbeeld hieronder.²

Maar in het overnemen van *'It giet oan'* spelen heel andere krachten mee. Het gaat niet meer om taal-machtsverhoudingen, maar om de enorme uitstraling van de Elfstedentocht. Zo voerde dat fenomeen in 2010 de Top-10 van sterkste 'merken' in de 'sportsector' aan, nog voor Edwin van der Sar, de OS, Sven Kramer, het WK Voetbal, het WK Schaatsen, Marianne Timmer, het EK Voetbal, het EK Schaatsen en de Tour de France.³

Schaatsen en kaatsen

Kroes zelf is in de afgelopen twintig jaar intussen zo vaak met 'zijn' slogan vereenzelvigd, dat de onwetende buitenstaander zo langzamer-

hand wel moet denken dat hij die zelf heeft bedacht. Maar zo is het niet. De toenmalige voorzitter van de (sinds 2009 Koninklijke) Vereniging De Friesche Elf Steden heeft *'It giet oan'*, zo verklaart hij in een interview in *Trouw*⁴, bewust geleend en wel van het kaatsen. Dat is niet zo vreemd: *'It giet oan'* is in de kaatssport een bekende uitdrukking en Kroes woonde (en woont) in een kaatsdorp, het grotendeels Fries-talige Boazum.

Als een kaatswedstrijd begint, zijn daar verschillende, al eeuwenoude, maar nog steeds heel gangbare uitdrukkingen voor: *'It sil wêze'* (letterlijk: 'Het zal zijn'), *'It giet los'* ('Het gaat los'), *'It sil heve'* ('Het gaat beginnen/ gebeuren') en dus ook *'It giet oan'* ('Het gaat aan', dat wil weer zeggen: 'Het vangt aan'). Alle vier uitdrukkingen verraden bij de toeschouwers een zekere hoop op een spannende wedstrijd.

Met dank dus aan de kaats-sport. Maar er valt nog wel wat meer over de legendarisch geworden woorden van Kroes te zeggen. Collega-sport-historicus Jurryt van de Vooren heeft erop gewezen dat Elfstedenschaatsers tijdens een reünie in 1993, waarop ze al voorpret voor een volgende Elfstedentocht hadden, *'It giet oan'* riepen.⁵ Nadere raadple-

ging van Van de Voorens bron, een verslag van de reünie in de *Leeuwarder Courant*⁶, maakt duidelijk dat daar naast *'No, it giet oan'* ook *'It sil heve'* viel te beluisteren.

Dat laatste is in dubbel opzicht van belang. *'It sil heve'* is immers eveneens een kaatsuitdrukking, maar bovendien gebruikte Kroes' voorganger, wijlen ir. Jan Sipkema, juist die woorden bij zijn aankondiging op 18 februari 1985 van de drie dagen later te houden Elfstedentocht. Ook Sipkema, Friestalg en inwoner van kaatsstad Sneek, was vertrouwd met het kaatsen.

De Canterlandse brug, met behoud van functie omgetoverd tot het Elfstedenmonument It Sil Heve (ter gelegenheid van het eeuwfeest in 2009 van De Friesche Elf Steden). Het betreft hier de laatste brug die de schaatsers moeten 'nemen' voordat ze enkele kilometers verderop de finish op de Bonkevaart bereiken. De brug bevat, ook op geglazuurde tegeltjes, duizenden foto's van schaatsers die de Elfstedentocht ooit hebben volbracht. Foto: Mapio.net.

Hoewel Kroes in het genoemde interview had aangegeven zijn voorganger niet te willen 'nadoen', lijkt hij bij zijn keuze van '*It giet oan*' (al dan niet via het artikel in de *Leeuwarder Courant*) vrijwel zeker te zijn geïnspireerd door Sipkema's '*It sil heve*'. Ook die slogan werd al gauw populair, vooral weer buiten de directe sfeer van de Elfstedentocht.

En de nieuwe slogan?

De huidige voorzitter, Wiebe Wieling, heeft zelf gekaatst. Dat 'moest' in zijn geboortedorp Mennaam (Menaldum) ook wel. Er is regelmatig gespeculeerd over zijn openingsslogan, vooral in 2012, toen er begin februari bijna een Elfstedentocht kwam. De eveneens van huis uit Fries-talige Wieling hoeft niet lang te zoeken als hij de traditie van zijn voorgangers wil voortzetten: hij heeft maar liefst drie andere keuzes. Naast de nog onbenutte, al genoemde mogelijkheden '*It*

sil wêze' of '*It giet los*' is er namelijk nóg een heel toepasselijke uitdrukking om het begin van een kaatswedstrijd aan te kondigen: '*It giet hinne*', letterlijk: 'Het gaat heen'. Dat is bovendien de meest gebruikte. En in tegenstelling tot de andere vier uitdrukkingen is het tegelijk de enige die exclusief bij het kaatsen wordt gebruikt. Maar misschien kiest Wieling wel voor '*It sil wêze*' of '*It giet los*'. Hij zou zich in het laatste geval zelfs tot twee woordjes kunnen beperken: bij alle uitdrukkingen die beginnen met '*It giet*', dus '*It giet oan*', '*It giet los*' of '*It giet hinne*', volstaat bij het kaatsen ook simpelweg '*It giet*'. Het is evenwel goed mogelijk dat Wieling heel wat anders in zijn hoofd heeft. Hoe dan ook, de nieuwe voorzitter, die in zijn functie ook al weer bijna tien jaar op zijn eerste Elfstedentocht zit te wachten, schijnt in ieder geval al een slogan te hebben bedacht.⁷

De afsluitende conclusie kan zijn dat een (piep)klein deel van de nog springlevende Friese kaatsterminologie⁸ via een andere sport, het schaatsen in de vorm van een Elfstedentocht, nieuwe gebruiksmogelijkheden buiten het kaatsen heeft gekregen, in het Fries en in het Nederlands. Dat komt, zoals gezegd, door het enorme bereik van de Elfstedentocht. Het kaatsspel mist

in directe zin invloed op het Nederlands. Dat is goed te verklaren: het heeft vanuit nationaal perspectief een perifere positie. Het kaatsen werd weliswaar eeuwenlang in grote delen van Nederland beoefend, maar is buiten Friesland al ongeveer een eeuw vrijwel uitgestorven. Er wordt verder alleen nog in een klein gebiedje rondom het Noord-Hollandse Wervershoof-Onderdijk gekaatst. Friese kaatstermen hebben een machtige broer nodig om buiten hun eigen speelveld te worden gehoord.

Pieter Breuker

De auteur is voor zijn bijdragen aan de kaats- en sportgeschiedenis in relatie tot kunst en cultuur met de Zilveren Anjer 2017 onderscheiden.

¹ Maar juist ook in de sport gebeurt dat wel vaker,

getuige bijvoorbeeld 'klunen', 'skûtsjesilen' en 'fierljepen'.

² Bron: internet via trefwoord 'It giet oan' > 'afbeeldingen'.

³ Maarten Hafkamp. 'Nederlanders hebben liever Elfstedentocht dan OS'. Op: www.adformatie.nl, d.d. 11 februari 2010.

⁴ Haro Hielkema. 'It giet oan' gaf ijsmeester Henk Kroes eeuwige roem'. In: *Trouw*, 17 december 2007.

⁵ Jurryt van de Vooren. De vraag van de dag: 'Van wie komt de uitspraak "It giet oan?"' Op: www.sportgeschiedenis.nl, d.d. 16 juni 2017.

⁶ Jan Dijkstra. 'Elfsteden-veteranen slaan elkaar nogmaals op de schouders'. In: *Leeuwarder Courant*, 21 juni 1993.

⁷ Bart Jungmann. 'Mannen met lef en gezag'. In: *de Volkskrant*, 16 januari 2013.

⁸ Ik kom in mijn *Keatserstaal* (1983) tot ongeveer 1700 termen en tientallen kaatsgezegden en spreekwoorden, in het Fries, maar vooral in het Nederlands.

Bij H. L. VAN NOORD, Timmerman te Lemmer, zijn te koop drooge gewaterde uitgezaagde BEUKEN SCHAATSHOUTEN, alsmede beste nieuwe SCHAATSEN en gezaagde BEUKEN POSTEN, alles tegen billijke prijzen.

Beuken posten voor schaatsen

In een zoektocht op internet kwam ik een fraaie advertentie tegen over 'beuken posten' voor schaatsen. Ik had er nooit van gehoord, maar op Schaatshistorie.nl wordt het woord 'posten' vaker genoemd, steeds in citaten uit het boek *Van glis tot klapschaats* van Wiebe Blauw.

Nieuwsgierig heb ik een houthandel in Leiden die al vijf generaties actief is gevraagd wat het betekende. Op hun beurt schreven zij Willem Vos aan, van de replica van het VOC-retourschip Batavia, en die kwam uit bij een van zijn leveranciers:

BEUKEN POSTEN,
droog en breed, voor Schaatsen, bij
J. TROMP te IJlst.

Beste Willem,

Leuk weer eens van je te horen.

Het woord post (of meervoud posten) werd vroeger wel gebruikt voor plaathout dikker dan 2½ duim. Beuken posten van die dikte of dikker werden dus ook gebruikt voor schaatsen.

Met vriendelijke groeten,

Tjeerd Faber

Nu vraag ik me af: weet iedereen binnen de Poolster wat een post is en ben ik de laatste?

Aad van den Ouweelen

Bronnen:

Leeuwarder Courant 2 november 1849

Leeuwarder Courant 12 november 1888

Raadselachtig vaandel

Erwin Daniel uit Emden, Duitsland speelde op de voorjaarsbijeenkomst een foto van een prachtig vaandel van een ijssclub door, dat zich echter moeilijk laat duiden.

Het vaandel is 83 cm hoog en 58 cm breed. Het is van stof, afgezien van de onregelmatig vormgegeven letters 'UTRECHT' onderaan. Die zijn van metaal.

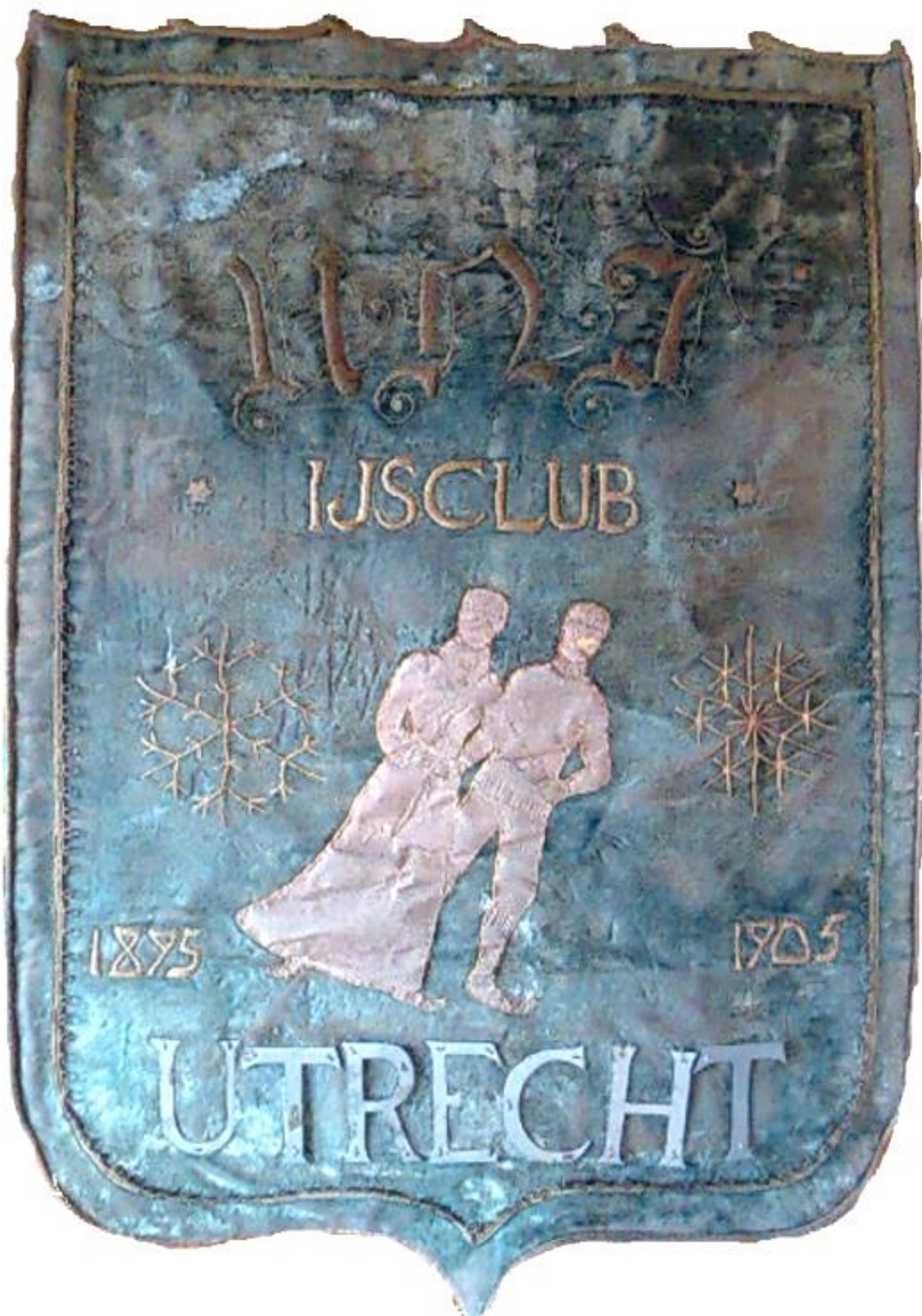
Bovenaan staan drie initialen in een moeilijk te ontcijferen schrift, mogelijk moeten we ze lezen als U N J. Daaronder staat:

* IJSClub *

Daar weer onder is een zwierend schaatsenrijderspaar afgebeeld dat elkaar vasthoudt met de armen kruislings vervlochten. Naast het paar zien we twee sneeuw- of ijskristallen.

Boven het woord 'UTRECHT' zijn de jaartallen 1895 en 1905 geborduurd. Dit zou er op kunnen duiden dat het vaandel is uitgebracht ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van de ijssclub.

In het uitgebreide bestand *Gewest Noord-Holland Utrecht KNSB Ledenlijst 1895 -2002* op

Schaatshistorie.nl staan meerdere ijssclubs uit Utrecht genoemd, maar geen enkele daarvan is opgericht in 1895. Ook de initialen U.N.J. komen niet overeen met in de lijst genoemde verenigingen.

Wie kan dit raadselachtige vaandel verklaren?

Erwin Daniel / Niko Mulder

Wil en Toon van Kempen: klein van stuk maar groot van daden

Het wordt koud aan de dijk. Het is al weer enige tijd geleden dat op *Funda* het bericht verschijnt dat Kromme Mijdrecht 50 in De Hoef te koop wordt aangeboden. Dan schiet het door je heen: 'Dat is toch het Schaats- en Mutsmuseum 'Koud aan de dijk'? Dit nieuws beneemt je heldere gedachten, zoals ook de kou je de adem beneemt. Dan komen de vragen: Wat is er aan de hand? Waarom te koop? Hoe komt iemand zover? Kan er geen doorstart plaatsvinden? Is het de leeftijd (74 en 82)? Of is de familie Van Kempen schaatsmoe na al die winters daar zo 'Koud aan de dijk'?

Als zo'n mooi museum op zo'n unieke plaats de deur gaat sluiten, als al die winterse attributen van de hand worden gedaan, is er aanleiding die kluwen aan vragen te ontwarren voor de lezers van *Kouwe Drukke*, waarvan velen zich – vooral sinds de Voorjaarsbijeenkomst in 2010 - nauw verbonden voelen.

De wet van Wil

Eerst maar eens even bij Wil wat informatie opvragen, want met Toon val je gelijk in het diepe en voor je het zelf in de gaten hebt weet je niet meer waar de vraag over ging. Wil blijft meer in de buurt vanwaar ze kwam, zo ongeveer als een kunstrijdster haar kür rijdt.

Ze komt uit een groot gezin - vier jongens en vier meiden - uit Alphen aan de Rijn. Ze leerde schaatsen op de slootjes in de buurt. Samen met haar broers genoot ze van het 'zoempie trappen' oftewel 'schotsie trappen' op de ondiepe sloten tussen de weilanden. Alsof ze een jongetje was.

Ze trouwde, kreeg kinderen en de ware liefde voor het schaatsen kon pas later vorm krijgen. Hun kinderen wilden naast schaatsen ook op voetbal en daardoor kwam ze haar tijd ver vooruit. Vele jaren is ze de belangrijkste persoon op het voetbalveld geweest. Zij was de scheids, die als vrouw het mannenspel bespeelde. Er was maar één belangrijke regel en dat was: 'de wil van Wil is wet'.

't Praathuis

Wil was pas 16 toen ze Toon leerde kennen. Zo'n kittig 'ding', daar wilde de iets oudere en zeer sportieve Toon wel tijd en aandacht aan besteden. Toen het ijs op de sloten lag, ontdeedte Wil pas echt voor de charmes van Toon. De eerste tochten waren nog niet aangekondigd of Toon nodigde haar uit voor een tochtje op een paar lage noren en maakte haar zo het hof. De 50 km. Molentocht bij Leiden was het moment waarop het ijs gebroken werd. Verlieft tot over de oren, een rode bloes op de wangen en het bloed in de schoenen. Dat herinnert Wil zich van deze tocht. Om de liefde later toch een kans te geven was Toon wel zo slim om het daarna bij tochten tot 30 km te laten. Op die manier was er onderweg ook nog voldoende gelegenheid voor een steelse zoen tijdens het stempelen in het afgeladen schaatscafé 't Praathuis. Dat het daarbij niet is gebleven blijkt wel uit hun altijd weer van humor doorspekte, gemoedelijke, maar soms ook prikkelende conversaties. En dat 'praten'? Dat doen ze nu al meer dan 54 jaar.

Poeske

Het DNA-gebonden schaatsvirus dat Wil en Toon al bij de geboorte aan Lucien, Bianca en Richard hadden meegegeven, kon zich volop ontplooiën, vlak voor de deur, op de Kromme Mijdrecht. Al jong gingen de kinderen met andere jeugdleden van de bloeiende 'Ter Aarse IJclub' in Haarlem deelnemen aan het Jeugdschaatsen. Net zoals ze vaak meereisden naar de wielervedstrijden waar Richard aan deelnam. De jongste liep dan in een tuigje aldus Wil. "*Zielig? Welnee! Weet je wat wel zielig is? Als je ze los laat lopen en ze komen onder het wiel van een groep langsdenderende wielrenners!*".

Richard werd twaalf jaar voor de jongste telg geboren (1964) en ging in Amsterdam trainen. Hij bleek de meest talentvolle op schaatsgebied te zijn. Zoals bij velen bekend heeft hij het op schaatsen en skeelers heel ver geschopt. In de jaren 80 grossierde hij in overwinningen bij marathonedstrijden. Op kunstijs was hij haast

onverslaanbaar. Zijn bijnaam 'Poeske', vanwege zijn katachtige stijl, deed hij eer aan.

Wil en Toon volgden hun zoon waar ze maar konden. Zo leerden ze de schaatswereld van binnen en van buiten kennen en werd een aanzet gegeven tot het realiseren van een schaatsmuseum.

Ard en Keessie

'... geef hen van katoen' zo luidde een bekend liedje van Johnny Hoes uit 1966. Veel kledingstukken waren in die jaren gemaakt van wol en dat gold ook voor de machinaal gebreide ijsmuts in blauw of zwart met de gekleurde banden boven het voorhoofd: een beeldbepalend attriboot. Ook nu nog wordt de 'schaatsmuts' als de personificatie van de schaatser gezien, al is het wel steeds meer geworden tot een sponsoruiting. Dat was het zeker niet toen Wil aan haar mutsenverzameling begon.

Een muts van Ard, het wedstrijdmutstje van Kees en de Elfstedenmuts van Toon, toen nog be-

waard in een rieten mandje, werd de start van haar verzameling. Wil 'bietste' mutsen bij verenigingen, bij rijders en bij sponsors. Toen ze op een gegeven moment door een plaatselijk krantje gebeld werden voor een interview met foto's, werd op z'n Toons een fraaie 'standwand' gemaakt waartegen Wil haar mutsen kon tonen en hij wat antieke schaatsen. Later dienden de mutsen meer ter omlijsting van de schaatsverzameling waar Toon mee gestart was. Inmiddels gebeurt dat ook door affiches, medailles of sleeën, maar een muts is toch persoonlijker. De journaliste hoorde het ene na het andere prachtige schaatsverhaal aan en kon tot slot niet anders doen dan hen adviseren een schaatsmuseum te openen. Het idee ontstond om te starten met schaatsen en mutsen op het moment dat Toon zou stoppen met zijn rietdekkersbedrijf. Dat kon mooi in de grote garage bij hun huis, schitterend gelegen in een bocht van de Kromme Mijdrecht. Het was vaak 'Koud aan

de dijk' als de wind om de rietgedekte woning woei en de bloemen op de ruiten stonden. Dat waren nog eens tijden. Knus aan de keukentafel werden de toekomstplannen gesmeed en chocolademelk gedronken.

Op 19 augustus 2005 opende topschaatser Bob de Jong het indrukwekkende museum.

Onder dak

Toon verzamelde al jaren diverse zaken die op molens betrekking hadden. *"Hij liep er gelukkig nog net niet mee"* maar verzamelde over dit onderwerp vooral ansichtkaarten: vele multomappen vol. De boeken over dit onderwerp leerden hem over de historie, de bouw en de werking. Deze liefhebberij combineerde hij met zijn werk als rietdekker. Toen hij ooit van het dak af 'donderde' en gebroken aan huis gekluisterd zat is hij die verzameling echt gaan ordenen. Een mooi resultaat met toen al een vooruitziende blik.

De schaatsverzameling was eigenlijk bij toeval ontstaan. Toen Toon eens een rieten kap volledig moest restaureren kwamen daar een paar

oude schaatsen van achter de balken tevoorschijn. Dit werd het begin van een omvangrijke verzameling die na zijn pensionering de vorm kreeg van een museale collectie.

In de laatste decennia van hun werkzame leven liet het echtpaar overal waar dat gepast was weten dat zij schaatsen en schaatsmutsen verzamelden. Vooral Toon die bij veel monumentale panden daken ging vernieuwen of restaureren ontmoette in die hoedanigheid menig ambachtsman die tijdens ijsperiodes met vorstverlet ging. Dat waren sterke mannen die in de winter het waterrijke gebied ten westen van Utrecht op de schaats doorkruisten. Ze wisten precies welke smid prima schaatsen maakte of had gemaakt. Zo kreeg Toon menig paar schaatsen in handen waar een bijzonder verhaal aan vast zat.

Opa Zoetemelk en andere anekdotes

Veel vondsten werden op stalzolders gedaan waar de boer de schaatsen vaak had opgeslagen in kisten, zodat er bij gelegenheid voor ieder wel een paar 'houtjes' aanwezig waren. Dikwijls

stijf onder de roest, maar een vijl of een stuk schuurpapier maakte de schaats weer gebruiksklaar. Merktekens waren inmiddels vaak, zonder restauratie, onherkenbaar geworden. Soms zelfs ontbraken ze geheel en onthulde het verhaal pas de maker.

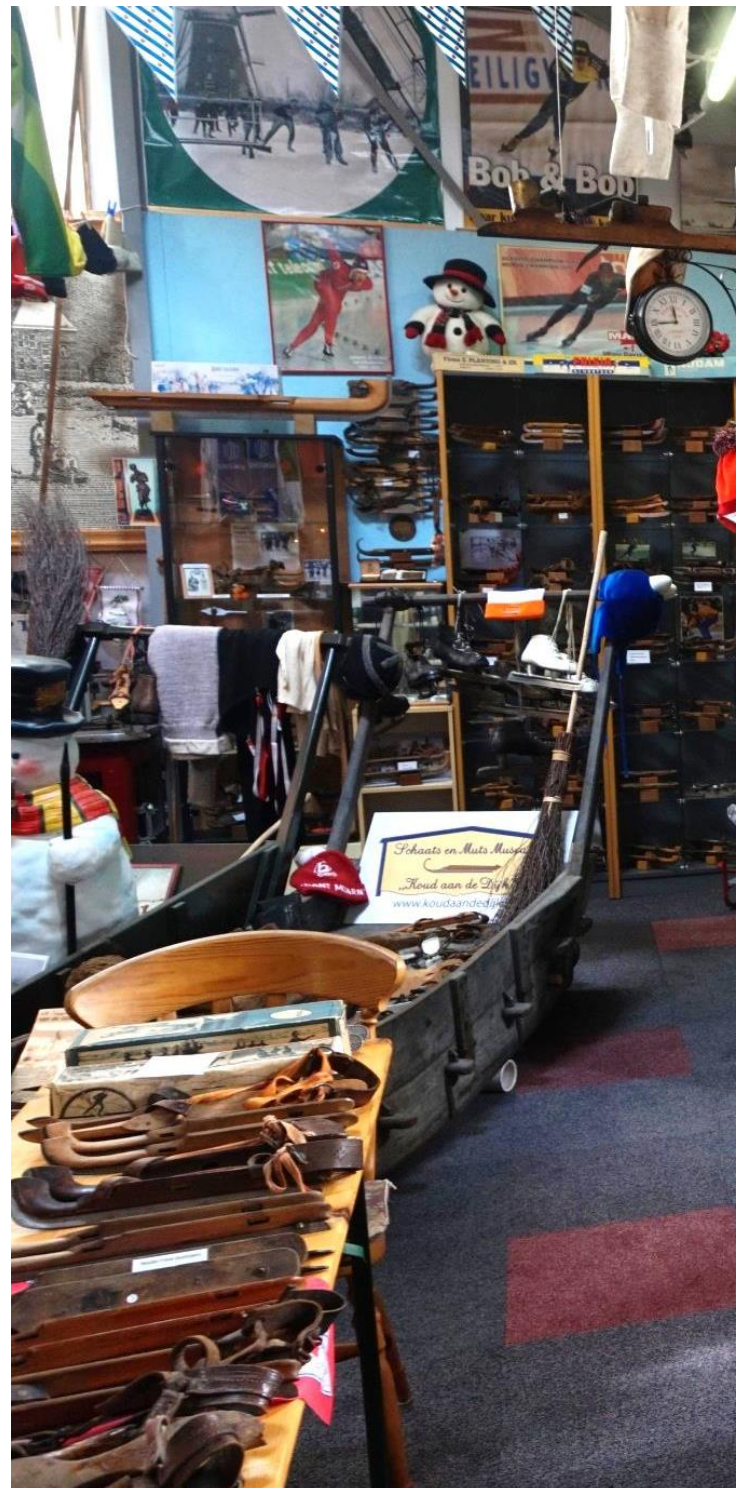
Dat is ook het geval als Toon op de stalzolder van Willem Los in Nieuwe Wetering een paar Friese schaatsen vindt. Het is hartje zomer en tijdens de koffiepauze legt hij de schaatsen op tafel. Uiteraard ontlokt hij hiermee de vraag wat hij er mee van plan is? Het gevatte antwoord luidt: *“Ik ga ze nu alvast laten slijpen”*. Met die kwinkslag was het ijs gebroken en Toon was weer een paar schaatsen rijker. Hoewel er op dit paar geen merkteken te bekennen was, wist de vrouw van Willem Los wel te vertellen dat deze schaatsen bij smid Waasdorp in Rijpwetering speciaal voor haar man waren gemaakt. Deze smid maakte eigenlijk alleen ‘blokschaatsen’ die herkenbaar waren aan een plaatje op de voetstapel en de letter ‘W’ in de schenkel. Deze merktekens ontbraken echter. Het geval was dat niet de smid zelf deze bijzondere schaatsen had gemaakt, maar de smidsknecht. Deze kwam de schaatsen brengen gelijk met de beslagen paarden. Laat deze smidsknecht bij Waasdorp nu de opa van Joop Zoetemelk zijn geweest.

Ook moest Toon eens het dak van een pand aan de voormalige Badlaan in Amstelveen restaureren. De zolder moest leeg en bij die operatie kwamen niet alleen schaatsen van onder andere Sieben & Co met het merkteken ‘Staal’ tevoorschijn, maar ook de nodige bijbels en christelijke lectuur. Het verhaal gaat dat ooit een dominee uit de dorpskerk door de kerkenraad ter verantwoording werd geroepen omdat hij te vroeg de preek beëindigde. Hij gaf in zijn preek te kennen dat de kerkgangers de gelegenheid moesten hebben om op deze vorstelijke en zonnige dag volop van Gods natuur te kunnen genieten op de nabijgelegen Poel. Het was bekend dat deze dominee een groot liefhebber van schaatsenrijden was. Of het verhaal klopt? Wie zal het zeggen.

Dit zijn slechts twee anekdotes. Als Toon eenmaal verhalenderwijs op drift raakt dan kent iedere ijsschots een eigen verhaal en springt hij moeiteloos van de ene op de andere.

Een gepolijste sportcarrière

Op sportgebied was Toon echter meer geschikt voor het wielrennen dan voor het schaatsen. Klein van stuk met een lengte van minder dan 1.70 m. kon hij zich prima verweren in de hectiek van de sprint. Zijn prijzenkast toont dat ook

aan. Op de racefiets toonde hij zich pas echt een felle kikker. Zodra het startschot had geklonken was hij op de fiets zijn zenuwen supersnel de baas en sluw was hij menig coryfee in de eindsprint te slim af. Zijn schaatsresultaten op wedstrijdgebied zijn minder imposant, maar

die lagen dan ook in de periode waarin gezin en bedrijf een belangrijke tegenkracht vormden. Zij vormden hem zoals van een net geslepen schaats de braam wordt afgereden.

Hij herinnert zich de trainingsreizen uit de jaren 1959 en 1960 alsof die gisteren hebben plaatsgevonden. Hij reisde met Kees Verkerk, Egbert van 't Oever, Wil de Beer en Anton Verhoeven en nog zo'n twintig anderen naar Noorwegen voor een trainingskamp van maar liefst vijf weken onder leiding van Herman Buyen. Een ongekende gastvrijheid viel hen ten deel. Ze waren er één met de Noren.

In '60/'61 is hij ook nog mee naar Davos geweest. Prachtige ervaringen en levenslange herinneringen.

Hoewel nerveus in schaatswedstrijden, op natuurijs kon hij als recreant goed meekomen getuige zijn medailles en het felbegeerde zilveren kruisje van een van de laatste Elfstedentochten (1986).

Topcollectie

Dankzij de vele 'krijgertjes' en de veilingaankopen via onder andere De Poolster wisten Wil en Toon in relatief korte tijd een schitterende en veel

omvattende verzameling op te bouwen. In wat ooit de werkplaats was van het rietdekkersbedrijf Van Kempen kwam het Schaats- en Mutsmuseum. Met topstukken zoals de pastoorschaats, de klokjes- of narrenschaats en een bijzondere koningineschaats weten ze

de rechtgeaarde liefhebber een gezonde jaloerse blik te bezorgen. Maar ook de talloze wandelaars en fietsers, vaak ook van verre, die hier pauzeren kijken hun ogen uit. Hun indrukken leggen ze vast in het bezoekersboek en op camera. Zij zijn de ambassadeurs van de typisch Hollandse producten.

In het tuinhuisje buiten of in de gezellige entourage binnen wordt 'verhalenderwijs' de tijd vergeeten, word je ondergedompeld in het leven van 'Acht eeuwen schaatsen'. En altijd weer stuit je op die onbaatzuchtige gastvrijheid van deze museumdirectie: Wil en Toon.

Bij vertrek wordt een donatie in de grote melkbus echter wel zeer op prijs gesteld. Dat levert geen windeieren op, maar wel unieke aanwinsten.

Vergane glorie?

Zoals met het wisselen der jaargetijden het ijs op de sloten verdwijnt, zo nadert ook het einde van dit mooie schaatsmuseum. Elke denkbare combinatie waarin het museum kon blijven voortbestaan is de revue gepasseerd, maar de haalbaarheid bleek er niet te zijn. Ingehaald door de (leef-)tijd moet noodgedwongen afstand gedaan worden van een museum dat met zoveel liefde en aandacht vorm werd gegeven.

De prachtige en verzorgde inrichting waar je de hand van Wil in herkent met daar omheen de rekken met honderden schaatsen, een Elfstedenbruggetje, een vitrine met de prijzen die Egbert van t'Oever heeft gewonnen en ga zo maar door, kortom een walhalla voor de liefhebber van Hollandse winters. Nog even en zo'n bezoek behoort tot het verleden.

Geen jaarvergaderingen meer, geen verjaarsfeestjes en geen dagelijkse aanloop van passanten. Het zal door beiden zeer worden gemist. Enerzijds de reuring, anderzijds de trots om al het fraais te tonen en er over te vertellen. Ook de verhalen van de bezoekers brachten het museum tot leven. Het was ooit een geweldige uitdaging en tijdspassing, een periode waarin volop genoten werd van nieuwe aanwinsten, herinrichting en van geslaagde renovaties. "Ei-

genlijk werd het steeds leuker maar een mens moet op een gegeven moment ook aan zichzelf gaan denken". De zorg en de last van alle beslommeringen gingen steeds zwaarder wegen.

Op Funda staat de woning al dan niet inclusief het museum te koop. Een prachtige foto illustreert de entree die gelijk alles vertelt over de bewoners, hun museumcollectie: "*hun ziel en zaligheid*". De met bloemen versierde arrenslee langs de waterkant tezamen met de meer dan miniatuurgrote molen maken de entree Hollander dan Hollands. Slechts de klompen met het tegen de kou ingelegde riet ontbreken nog om dit fotografisch beeld te completeren.

Foto: Korver makelaars op Funda

Toon heeft straks gelukkig nog zijn verzameling over de molens. Die vergt een wat minder grote behuizing en is zo weer tot leven te wekken. Natuurlijk gaan er ook een aantal bijzondere herinneringen uit de collectie mee. Zo zal Wil haar collectie feeërieke Elfstedenhuisjes zorgvuldig inpakken en van haar meer dan 300 mutsen zullen die van Toon, Ard en Kees zeker in het rieten mandje mee verhuizen.

Het zou toch zeer de moeite waard zijn om hun kennis en bezit waar mogelijk te digitaliseren, bijvoorbeeld voor *Schaatshistorie.nl* en mocht het tot een veiling komen dan is het een extra aanwinst voor elke nieuwe bezitter van een item om de historie er gratis bijgeleverd te krijgen. Geen vergane glorie dus.

Jos Pronk
Foto's: Frits Locher

Reactie op ijsmaskers

Ijsmaskers waren op den duur vooral een modeverschijnsel onder hooggeplaatste dames, beweerde Niko Mulder in *Ijsmaskers ontmaskerd* (KD56, p. 22-25). Hij komt er zelf nog even op terug.

In het boek *Kinder Delijt* kwam Annemarieke Willems al in 1998 tot de conclusie dat het masker in Kampen is gebruikt door spelende kinderen.

Ze ondersteunt daarmee mijn eigen opvatting dat het niet om een ijsmasker gaat.

Willems ontdekte een soortgelijk mombakkes in Dordrecht uit circa 1400, gerecycled uit het

leer van een oude schoen. (zie afbeelding)

Functioneel

In de expositie *De collectie als tijdmachine* van museum Boymans van Beuningen hangt een schilderij van Aert van der Neer uit de periode 1640-50 met een volledig gemaskerde dame in een slede. Een echt functioneel ijsmasker dus. Ook te zien op hun website. Zoek op 113584.

Het was vermoedelijk Pauwels van Hillegaert die een dame met gezichtsbedekkend masker schilderde op *De prinsen van Oranje met familieleden te paard, uitrijdend vanaf het Buitenhof* uit 1621-22. Opvallend dat masker, want het is

volop **zomer** in het schilderij! Zoek op de website van het Mauritshuis naar nummer 548.

Het volledige masker had dus tot doel om

niet alleen 's winters maar ook 's zomers het gezicht van dames te beschermen tegen weer en wind. In *Discours sur la mode* uit 1613 wordt jongedames aanbevolen het masker **altijd** op te hebben om de teint van de huid te beschermen.

Gril?

Alison McNeil Kettering vermeldt in haar toelichting bij een aquarel van Gesina ter Borch uit 1660 (Rijksmuseum BI-1887-1463-19) dat het masker inderdaad ook in de zomer tot de garderobe van dames kon behoren. In de bewuste aquarel – zie detail afbeelding hieronder – bleef de kin onbedekt, dus ging het wellicht meer om een modegril dan om functioneel gebruik.

Conclusie

Het lijkt er op dat het begrip 'ijsmasker' enigszins te vergelijken is met de 'ijsherberg'. Die zijn we (naderhand) zo gaan noemen omdat hij 's

winters bij vorst bereikbaar was over het ijs. Als de dooi inviel smolt zo'n kroeg natuurlijk niet weg, maar werd het weer een alledaagse horeca-aangelegenheid aan een doorgaand water. Zoals ook het zogenaamde ijsmasker weer gewoon een gezichtsbedekker werd, dat ook in andere seizoenen in gebruik bleef. Althans – en die restrictie moeten we wel maken – onder voorname dames in de 17^e eeuw en gaandeweg steeds vaker als modeverschijnsel.

Niko Mulder

Bronnen:

Annemarieke Willems – *Kinder delijt, Middeleeuws speelgoed in de Nederlanden*, 1998, 82-83;

Alison McNeil Kettering – *Drawings from the Ter Borch Studio Estate II*, 1988, p. 627, note 2

Rijksmuseum Amsterdam, *Familie-plakboek van Gesina ter Borch*, folio 19. BI-1887-1463-19

Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Antwerpen – *Het Masker, alle volken, alle tijden*, 1956, p.21 (citaat uit *Discours sur la mode*)

De hele Santekraam op de schaats

Nóg een reactie op de column van Jan de Wit in nummer 58 van *Kouwe Drukke* over Sinterklaas op de schaats.

In december 2015 zag ik dat er bij de Elfsteden-serie van Dickensville – Aukje de Haan schreef er al eens over in KD40 – ook een Sinterklaas en Zwarte Piet op de schaats te verkrijgen waren. Natuurlijk waren deze toen uitverkocht. In de zomer van 2016 weer gekeken op de site ... en tot mijn grote vreugde: ze waren weer te koop. Niet zo vreemd, want wie denkt er nu in de zomer aan schaatsen en Sinterklaas?

Voor de *Kouwe Drukke* wilde ik een foto maken van hen in de sneeuw. Maar ja, er viel geen sneeuw die hele winter, tot eindelijk een keer in februari. Zaterdagavond voorspelde men sneeuw. Ik alles klaar gezet voor de fotosessie op zondagmorgen. En ... inderdaad: er lag sneeuw, hoera! Ik naar beneden met de glazen snijplank die als ijs moest dienen. Wat sneeuwbanen gemaakt en de poppetjes zo leuk mogelijk neer gezet. De burens kwamen kijken om te zien wat ik daar nu allemaal aan het doen was. Zo zie je maar dat Sinterklaas en Zwarte Piet zelfs op de schaats bij je thuis komen. Ik denk dat vanaf nu iedereen hen thuis kan verwachten, ongeacht het weer, zelfs als het ijzelt.

Edith Wassenaar

Ansichtkaarten 1 - IJskolven

Op de laatste zaterdag van september wordt om de twee jaar 'Tienhoven Toont, Kunst-Klank-Kleur', georganiseerd. De inwoners van ons dorp laten dan zien wat voor een hobby ze hebben. Dit kan van alles zijn zoals, verzamelen, schilderen, muziek maken, potten bakken enz. enz. Met zo'n 40 deelnemers altijd een hele happening.

Natuurlijk doen wij met ons Schaatsmuseum ook mee. Op zo'n dag spreek je dan ook veel mensen die lovend zijn over de verzameling en hoor je vaak in hun enthousiasme, *"bij mij ligt er ook nog wel iets ..."* of, *"als ik opruim zal ik aan je denken"*.

Iedere verzamelaar zal dit herkennen en weten dat er meer toegezegd wordt, dan er uiteindelijk boven water komt.

Enveloppe

Op de laatste Tienhoven Toontdag, raakte ik in gesprek met een bezoeker, die mij vertelde wat ansichtkaarten te hebben over het onderwerp schaatsen en ijs. Als ik daar wat afdrukken van wilde hebben zou hij daar wel voor kunnen zor-

gen. Natuurlijk wilde ik dat wel.

Door de drukte van die dag, had ik er niet meer aan gedacht tot er een grote enveloppe in de brievenbus zat met daarin een stuk of tien op fotopapier afgedrukte afbeeldingen van kaarten. Op de enveloppe alleen een stickertje met naam en adres, maar geen telefoonnummer of mail-adres. Dus een bedankje op die manier ging niet lukken.

De volgende dag vertelde ik dat bij ons streekmuseum Vredegoed, waar ik vrijwilliger ben. Blijkt het een vriend te zijn van een andere vrijwilliger. Zijn voorstel was een keer op bezoek te gaan, *"want er is nog veel meer bij hem te bekijken, onder andere een bakkerijmuseum en een geweldige collectie maten en gewichten"*.

Afspraak werd gemaakt, en zo zaten we al vroeg aan de koffie met voor ons een dik kaartenalbum. Alles netjes op onderwerp gesorteerd, dus ook schaatsen en ijs.

Meestal staat op deze kaarten een dorpsgezicht met schaatsers afgebeeld, of een gezicht op een ijsbaan, of een schaatswedstrijd en dan vaak de start of de finish. Vier afwijkende kaarten vielen

mij op. Een afdruk kreeg ik mee en daarover is – in enkele afleveringen - wel iets te vertellen.

Kaart 1 - ijskolven

Een poosje geleden kocht ik een kolfstok en bal in een mooi kistje, omdat ik wist dat dit ook op het ijs gespeeld werd. De stok is wel iets anders dan te zien is op oude schilderijen. Ik dacht wel eens zal deze stok soms alleen gebruikt zijn op overdekte kolfbanen?

De kolf sport, voortgekomen uit het ijskolven, was tussen ± 1870 en 1920 vooral in Noord en Zuid-Holland en een stukje Utrecht populair. Een plaatje of foto van ijskolven had ik nooit gezien, tot ik deze kaart zag, waar een hele kolfclub op staat. Met dezelfde stokken als ik heb. Het bewijs dat deze stok ook gebruikt is voor ijskolven.

Het ijspeelveld is afgezet met balken, zodat de bal in het spel blijft. Met

schaatsen aan mocht je er denk ik niet opkomen, misschien werd er nog wel gespreid of gedweild ook? Het oogt als een serieus gebeuren voor mannen en aan de kleding te zien voor welgestelden. Dat valt ook op te maken aan de vrouw die in de tent langs het ijs staat te kijken. Deze kaart is niet gedateerd, maar geschat tussen 1900 en 1910.

Misschien is de foto voor deze kaart wel gemaakt in 1903 bij de kolfclub "Onder Ons" in Krommenie waarvan een klein wedstrijdverslagje is bijgevoegd uit het *Nieuws van den dag* van 22 januari.

Jan van Eijk

Opmerking redactie:

Nevenstaande foto van het ijskolven op de Noorderdurgsloot in Krommenie uit het Gemeentearchief Zaanstad ondersteunt het vermoeden van Jan van Eijk dat het op zijn kaart om Krommenie gaat.

Krulschaatsen van Leendert Schuller

Mijn laatste aanwinst is een paar Zuidhollands krulschaatsjes die ik aantrof in een tweedehandswinkeltje in Delft. Ze zijn gesmeed door Leendert Schuller uit Aarlanderveen bij Nieuwkoop (1860-1900, WB). Volgens mij dateren deze schaatsjes van vóór 1900.

Het vioolhoutje is van notenhout en voorzien van twee riemgaten en bevestigd met een vierpunthakschroef.

Daar waar het ijzer de voetstapel verlaat is een halsversiering aangebracht. De krul is breed

uitgesmeed en aan de bovenzijde voorzien van het smidsmerk "S".

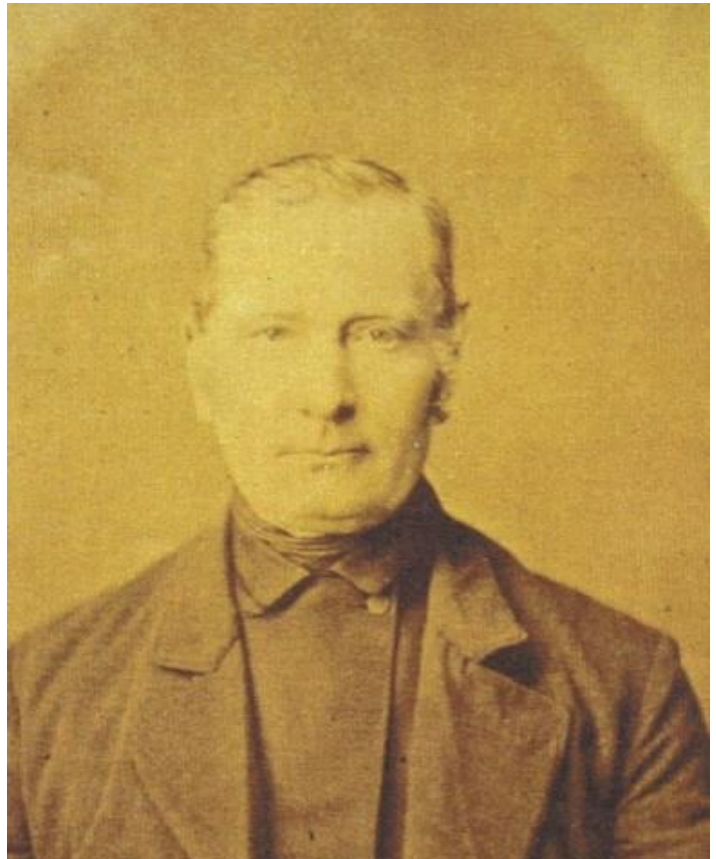
De halsversiering is mogelijk niet typisch voor de Nieuwkoopse plassen en omgeving. Ik heb mijn collectie Zuidhollandse schaatsen er op nagekeken. De krulschaatsen die een enigszins vergelijkbare versiering hebben zijn van de volgende smeden:

- Pieter van Lit, Bergambacht
- Leendert Harrewijn, Giessenburg
- Willem Stijnis, Hendrik-Ido-Ambacht

Leendert Schuller is geboren in Terheijden, ten zuiden van De Biesbosch. Ten tijde van zijn huwelijk was zijn vader (ook een Leendert Schuller) woonachtig in Zwijndrecht, dus in de streek waar deze halsversiering gangbaar was.

Jan Gores / redactie
Foto's: Hans van der Donck

Leendert Schuller (1823 – 1903)
Bron: www.geni.com

Amerikaanse IJskoning?

In *Kouwe Drukke* 27 van oktober 2006 stelde ik op pagina 33 de vraag wie iets weet over het schaatsenmerk IJskoning. Zoals meestal gebeurt: geen respons ontvangen.

Geeft bijgaande advertentie van L.G. van Doorn uit Rotterdam, die werd geplaatst in *De Maasbode* van 11 en 19 januari 1887, de oplossing? Wel vreemd, dat een Amerikaans merk een Nederlandse naam voert.

Ben Remie

Twee blauwdrukken van ijskaarten (20)

Een blauwdruk is een directe fotografische kopie in witte lijnen op een achtergrond van Pruisisch blauw. Lange tijd was het maken van een blauwdruk de enige manier om van een tekening meerdere kopieën te maken. Of dat bij deze exemplaren ook het geval is geweest is niet zeker, in ieder geval zijn er geen meerdere exemplaren van bekend. Beide blauwdrukken zijn waarschijnlijk uit het begin van de vorige eeuw, maar daar over later meer.

De kaart van de Ijsbond Hollands Noorderkwartier (YHN)

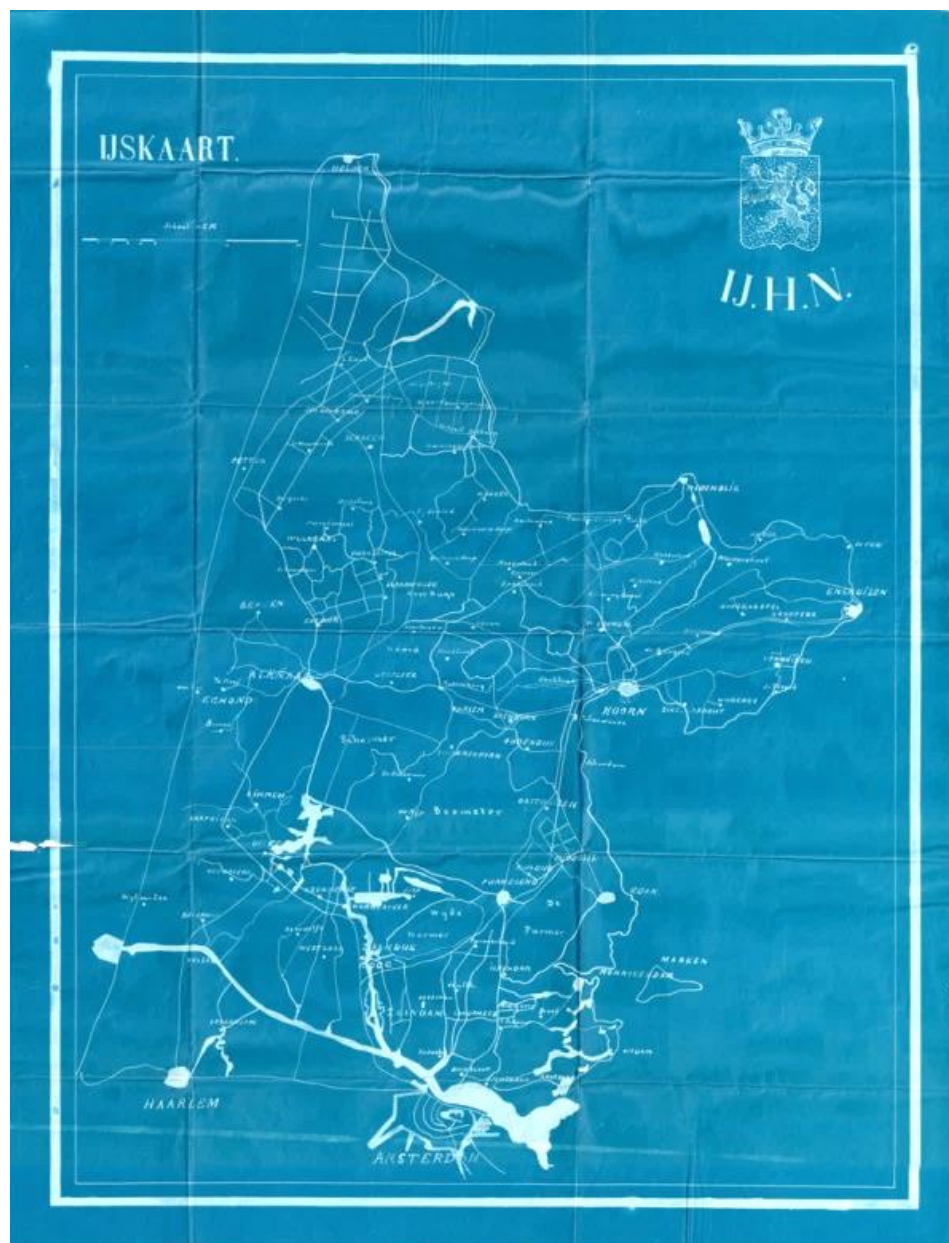
Deze kaart is eigendom van het *Historisch Genootschap Crommenie* (HGC). Zij zijn in het bezit van meerdere ijskaarten en bovendien hebben zij ook historisch materiaal van oude ijsclubs uit Krommenie. Om eerst maar eens met een kleine reconstructie te beginnen: op zeker moment bestaan er in Krommenie liefst drie ijsclubs. De *IJs- en feestclub* uit 1877, *IJsclub Nova Zembla* uit 1929 en de *Burger IJsclub*. Op 17 januari 1947 gaan deze clubs een fusie aan onder de naam *De Burger IJs- en feestclub "Nova Zembla"*. Hoe is het mogelijk dat je de namen van alle drie clubs zo mooi in elkaar kan vlechten. In 1968 gaat deze nieuwe ijsclub een fusie aan met *Klein maar Dapper* uit Krommeniedijk, al lijkt het er meer op dat de eerste opgaat in de laatste. De fusieclub bestaat nog steeds. Het *Historisch Genootschap Crommenie* ziet het levenslicht in 1995 en komt al snel in het bezit van deze ijskaarten die vrij uniek zijn. De vraag die dan al gauw naar boven komt is: waar hebben die kaarten tussen 1968 en 1995 uitgehangen als ze in die 27 jaar niet tot de inboedel van ijsclub *Klein maar Dapper* hebben behoord?

Piet Preijer jr.

De *Ijsbond Hollands Noorderkwartier* is opgericht in 1895 en uit de notulen van 20 december 1896 blijkt dat P. Preijer dan samen met P. Groot aanwezig is namens de *IJs- en Feestclub* uit Krommenie. De club heeft zich in 1896 bij de YHN aangesloten.

Aan het einde van 1947 overlijdt Piet Preijer jr., het jaar dus waarin de eerste fusieclub is ontstaan. Zijn zoon schenkt niet veel later een aantal bescheiden aan deze nieuwe club. Piet Preijer kwam dus uit de *IJs- en Feestclub* en was vanaf 1903 tevens opgenomen in het bestuur van de IJHN. Hij zou dat 44 jaar tot aan zijn dood blijven.

Er staat nergens beschreven wat aan de club geschonken wordt, maar dat moeten onder andere de ijskaarten geweest zijn of misschien wel alleen de ijskaarten.

Een aantal markante bestuursleden van de IJHN in 1920

Van links naar rechts: **J. Cock**, 1e secretaris uit Alkmaar (43), **W.M. van Vliet**, vice-voorzitter uit Krommenie (23), **S. Th. Minnema**, voorzitter uit Oudendijk (37), **C.L.F. Sarlet de Soiron**, 2e secretaris uit Haarlem (23) en **P. Preijer jr.**, penningmeester uit Krommenie. (44).

Tussen haakjes staat het aantal jaar dat zij deel uit maakten van het bestuur. In totaal dus 170 jaar voor deze vijf bestuurders.

Minnema, schoolmeester in Oudendijk, was in 1895 één van de oprichters. **Cock** was de ontwerper van de 1e t/m 4e druk van de Ijskaart van de IJHN boven het Noordzee kanaal en van de kaart Amsterdam en Omgeving. **Sarlet de Soiron** was de ontwerper van de kaart van Haarlem en omgeving en **Preijer** de man die de kaarten zorgvuldig bewaarde.

De collectie ijskaarten van HGC

De kaarten uitgegeven door de YHN tussen 1903 en 1941 zijn alle in bezit van de HGC, evenals de kaart van Haarlem en omgeving, ontworpen door C.L.F. Sarlet de Soiron, en de kaart van de Stichtse Ijsbond door H.A.M. van Hoffen. Deze bond werd ontbonden in 1917, maar had een zeer warme band met de YHN. De kaarten van de ZHIJ en de Friese Ijsbond zitten niet in de collectie van HGC. Zelfs de kaart van Waterland uit 1917 ontbreekt in de verzameling, maar die was ook niet van de YHN. De enige kaarten van de YHN die ontbreken zijn de eerste en de derde druk van de kaart van Noord-Holland, maar daar is misschien wel een reden voor. De eerste druk is uitgegeven vóórdat Piet Preijer in het bestuur werd gekozen en de derde druk heeft dienst gedaan tussen 1908 en 1921 en is mogelijk in het laatste jaar vervangen omdat het exemplaar zijn tijd echt wel gehad had.

Datering blauwdruk

Deze lange inleiding is nodig om te proberen te achterhalen uit welk jaar deze blauwdruk stamt. In ieder geval voor de uitgave van de commerciële tweede druk, die het tweede halfjaar van 1904 het licht ziet. We kunnen dat vaststellen aan het feit dat het logo van de IJHN op de tweede druk nog niet op de blauwdruk

is gebruikt. Maar is de blauwdruk nu ontworpen vóór of ná de eerste druk? Daarvoor moet ik eerst weer even een zijstap maken.

Ontwerper J. Cock

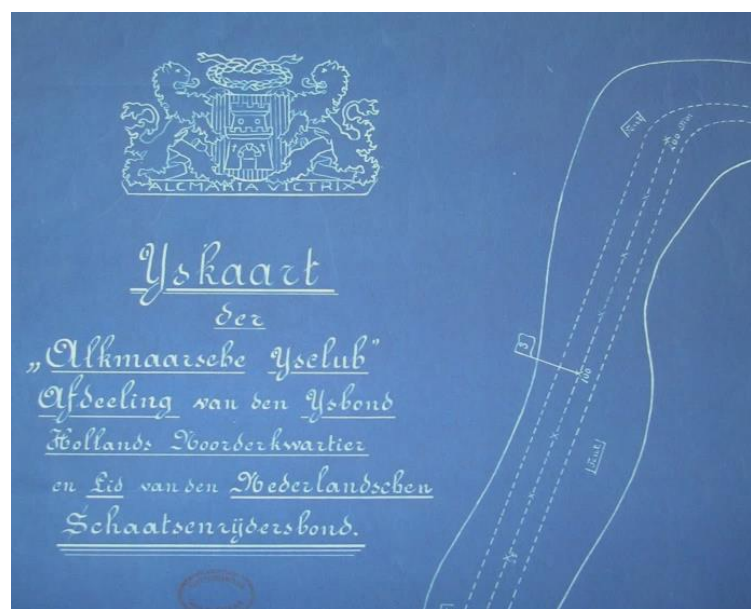
In 1902 hebben H.J. ten Have en J. Cock samen de eerste druk van de

kaart van de YHN van het gebied van Noord-Holland boven het IJ ontworpen. Het is meteen een groot succes en al snel wordt er gesproken over een tweede druk. Echter om tot een tweede druk te komen stroomt er nog veel water van het IJ naar de Noordzee. Opnieuw worden Ten Have en de drukker Smulders in Den Haag benaderd die de eerste druk hadden verzorgd. Mogelijk door het grote succes en de geringe verdienste wensten zij dit alleen op zich te nemen tegen een aanzienlijk hoger bedrag. Het geheel ketste af en de IJHN ging op zoek naar andere mogelijkheden. Zij kwamen uiteindelijk uit bij Seijffardt als drukker in Amsterdam en J. Cock werd nu alleen ontwerper. Maar er was nog een probleem: de kaart was een steendruk en de steen was geen eigendom van de IJHN. Ten Have en Smulders gingen met de oude steen aan de slag en kwamen eind 1903 met een nieuwe kaart op de markt. Dit leidt tot een

ware polemiek in het *Nieuws van de Dag* in die tijd. Ik vermoed nu dat J. Cock de blauwdruk in het begin van 1904 heeft ontworpen en mogelijk heeft voorgelegd en uitgedeeld aan de overige bestuursleden. De naam van J. Cock en het jaartal staan echter niet vermeld. De mogelijkheid bestaat ook dat de blauwdruk van de kaart aan alle afdelingen ter controle is gestuurd.

Blauwdruk kaart *Alkmaarsche IJscclub*

Op deze kaart staat wél de naam van J. Cock en het jaartal 1904 vermeld. De kaart was geen commerciële uitgave: buiten de ijsclub had nie-

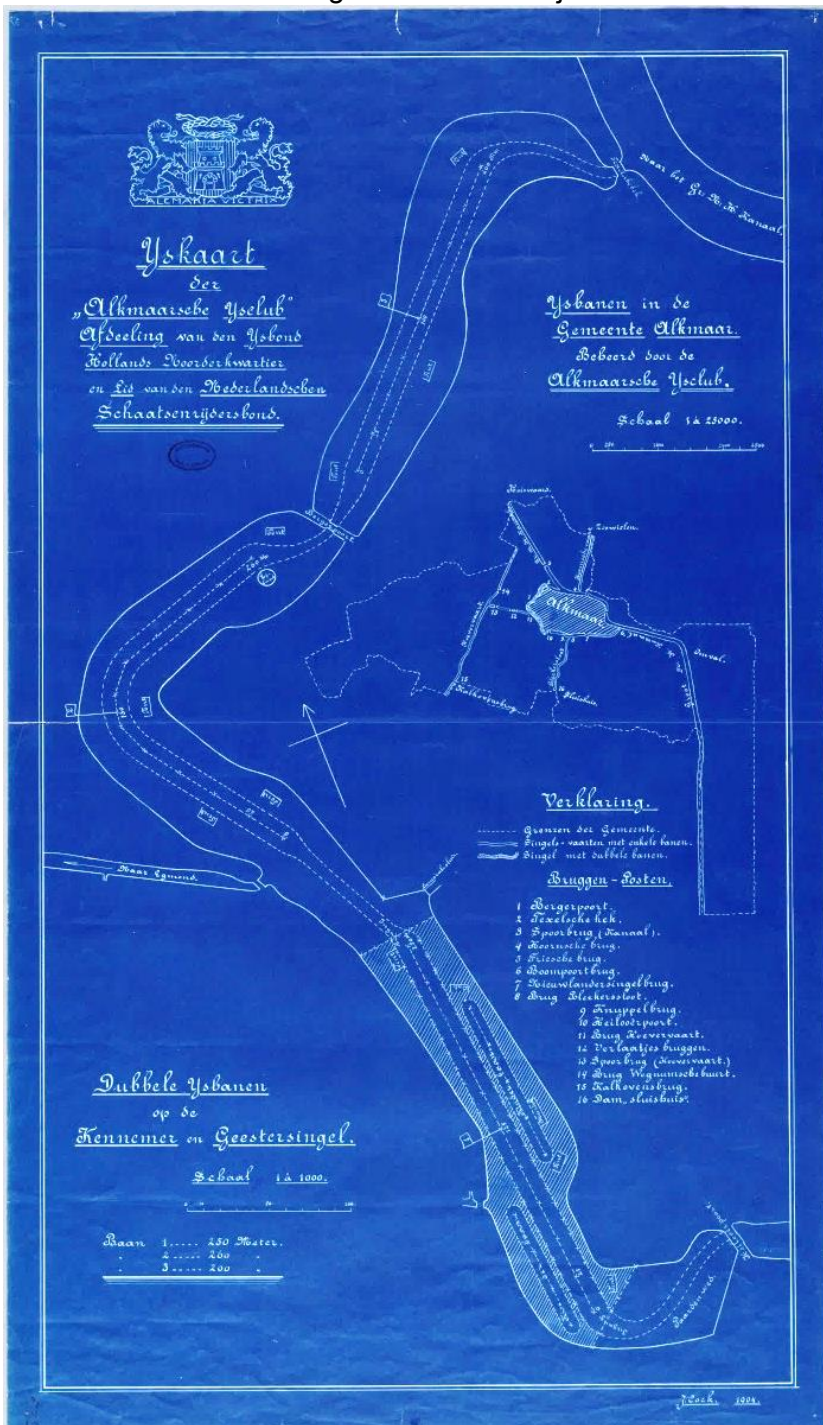
mand er belang bij. Vandaar dat er ook niets over terug te vinden is in de kranten en helaas ook niet in het archief van de *Alkmaarsche IJscclub*, dat nagenoeg geheel is weggegooid. Omdat het dus zeker is dat Cock deze kaart heeft gemaakt in 1904, vermoed ik dat hij ook verantwoordelijk is voor de andere kaart en ongeveer gelijktijdig - misschien wel als vingeroefening - beide kaarten heeft gemaakt. Deze laatste kaart is nu in het bezit van het Regionaal Archief in Alkmaar. Als er al meer van zijn gemaakt dan zal het aantal toch zeker zeer gering zijn. Naar mijn inschatting zijn deze kaarten dan in het begin van 1904 gemaakt.

Nog even terug naar de kaart van de YHN. De blauwdruk daarvan kan ook gemaakt zijn vóór de uitgave van de eerste kaart, maar dan zou de kaart van voor of uit 1902 geweest zijn. Waarom had Piet Preijer dan de blauwdruk wel en de officiële eerste druk niet?

Matthy van Klaveren

Bronnen:

Op Smalle IJzers / Het ontstaan van het schaats-toerisme en de historie van de natuurijsklassiekers - Ron Couwenhoven en Huub Snoep, 2004; 100 jaar Winter / Het gedenkboek van het Gewest Noord-Holland/Utrecht van de KNSB 1895-1995 - Ron Couwenhoven en Huub Snoep, 1994; Archief Historisch Genootschap Crommenie; Schaatshistorie.nl; Regionaal Archief Alkmaar.
Met speciale dank aan Wim Andrea van de HGC in Krommenie.

IJscclub "Catrien"

Ooit kocht ik een fraai bord, een wintertafereel met een schaatsend paar, een koek-en-zopie en een baanveger. Het is gemaakt door de Porcelaine Fles in Delft.

Volgens de tekst op het bord is het geschonken in 1988 toen iemand 25 jaar in het bestuur van boven genoemde ijsclub zat. Ik heb er altijd aan getwijfeld of dit bord wel voor deze gelegenheid gemaakt is.

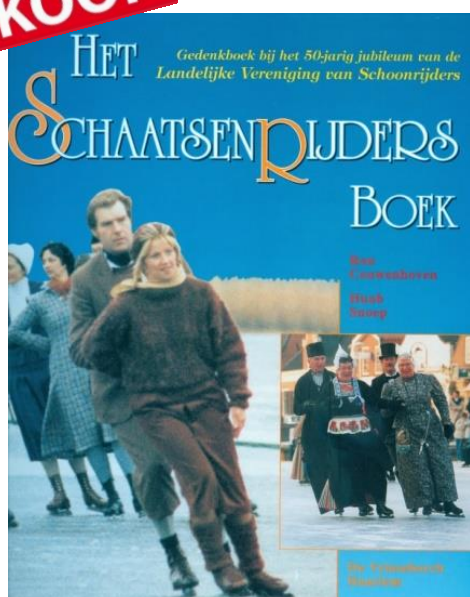
Is er een Poolsterlid die een ijsclub met de naam 'Catrien' kent?

De volgende vraag is natuurlijk zijn er meer van zulke borden bekend? We wachten af.

Minne Iedes Nieuwhof
Foto: Bart v.d. Peppel

TE KOOP

Minne ruimt op

Te koop aangeboden:

- ansichtkaarten met schaatstaferelen
- postzegels met schaatstaferelen
- boeken over schaatsen
- krantenknipsels over schaatsen
- tegels en borden met wintertafereelen
- diversen over de Elfstedentocht
- prenten met ijsstaferelen

Billijke prijzen. Verkoop alleen na bezoek.
Tel. 0318-420327

Minne Nieuwhof

Modelontwikkeling in schaatsen op het wapen De Raet - 4

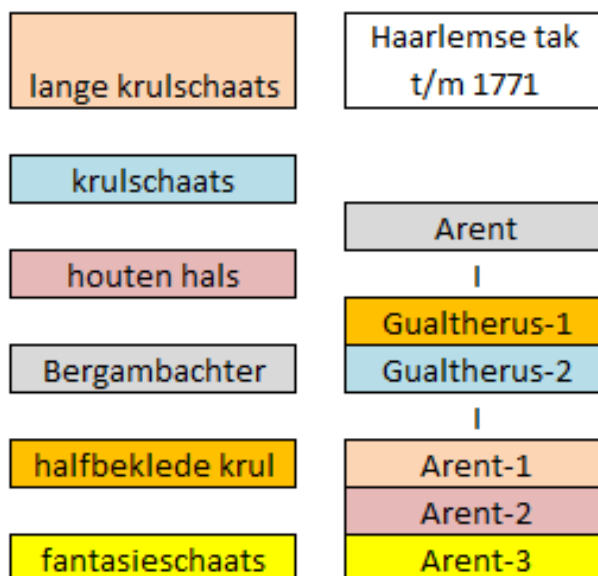
Waar waren we gebleven? In het vorige nummer zijn we ingegaan op de Haarlemse tak van de familie De Raet, met hun wapen zo prominent aanwezig in de oude doopkapel in de Grote of St. Bavokerk. We zagen eens te meer dat de schaatsen op al deze wapens nogal van elkaar kunnen verschillen.

Fantasieschaats

Het wapen van Arent de Raet op een van de wapenborden in de vontkapel is niet authentiek. Oorspronkelijk zag het er zo uit:

Met volhouten krulschaatsen dus. Bij een restauratie zijn ze vervangen door een fantasieschaats met afgestompte punt. Ook het hart-schild met gouden leeuw – een vermeerdering van het wapen uit 1843 - is er met terugwerken-

de kracht aan toegevoegd. We zagen dezelfde vergissing ook al op het gedeelde wapen van Arent en Johanna Sellius. Zie KD 59, p.30.

Andere tijden

Arent en Johanna kregen een zoon, ook een Arent de Raet. Daar zat een luchtje aan, want op het moment dat de jonge Arent werd geboren waren Johanna en zijn vader nog niet getrouwd. Dat kon ook niet, want Arents eerste vrouw leefde nog. Arent was dus een zogenoemde 'niet-gewettigde' zoon, een bastaard. Hoewel zijn moeder uit een advocatenfamilie kwam en zijn vader, opa en overgrootvader allemaal meester in de rechten waren, zocht hij zijn toekomst bij de krijgsmacht. Hij werd adelborst, marine-officier in opleiding. Dus geen burgemeesterspost of andere gewichtige functies voor hem. Vanwege de patriottische opstand tegen de aristocratie was er in die jaren toch al weinig kans om sporen na te laten met zijn wapen. Hij trouwde overigens wel op stand, met Rijksbarones Elisabeth van Cats.

Ook zijn zonen Willem en Jacob, vlak vóór en in de Franse tijd geboren, zochten het woelige water op. Ze werden allebei kapitein-ter-zee. Ondertussen werd Nederland een koninkrijk, eerst met Lodewijk Napoleon en daarna met Willem I en zijn opvolgers. Wat in de noordelijke Nederlanden na de breuk met Spanje eeuwenlang niet mogelijk was geweest: er konden weer adellijke titels worden aangevraagd en door een koning bekrachtigd. Dit is precies wat Jacob en

*Wapen van Willem baron de Raet.
Wapenboek van den Nederlandschen Adel
Rietstap, 1883-1887
Rechts: hetzelfde wapen op Wikipedia*

Willem deden. In 1843 kregen ze op grond van hun afstamming van Jan de Raet (1416) de titel van baron. Om die reden nam Rietstap hun wapens op in zijn *Wapenboek van den Nederlandschen Adel*.

Opmerkelijk genoeg waren de schaatsen op hun gestileerde blazoenen totaal niet eigentijds, maar oeroude, met hout beklede puntschaatsen, die je eerder in Duitsland of Scandinavië zou verwachten. Ook nu nog tonen hun computerge-tekende wapens op *Wikimedia* ditzelfde model.

*Wapen van Jacob van Cats baron de Raet
Wapenboek van den Nederlandschen Adel
Rietstap, 1883-1887
Zie ook: voorpagina KD36.*

Overigens hield de aanspraak op de titel van baron geen stand. Meer dan een eeuw na hun overlijden werd er nog eens zorgvuldiger gekeken naar hun afkomst: vanwege de buitenechtelijke vader, waarmee de zuivere lijn was gebroken, bleek hun claim achteraf onterecht.

Dood spoor blijkt springlevend

Baron Willem de Raet liet geen kinderen na. Zijn broer Jacob van Cats baron De Raet wel, maar van de zonen zijn geen wapens bekend. Mr. Jacob jr en Willem vertrokken beiden naar Indië.

Sommige nakomelingen van Jacob zijn nog altijd bezig met hun roemrijke verleden. Ik werd onlangs benaderd door Leo Rampen, een vitale 'jongeman' van 88 uit Canada. Hij was mij via *Schaatshistorie* op het spoor gekomen. We voeden elkaar inmiddels regelmatig met informatie via e-mail en hebben op een mooie zomerdag gezellig bijgepraat in Leiden. 'Kaalkop' en 'krullenbol' noemen we elkaar. De betovergrootvader van deze krullenbol was Jacob van Cats baron De Raet en daar is Leo zich terdege van bewust ...

Restantje baronet

Vanaf 30 mei 1660 hebben de stamhouders onder de nakomelingen van Gualtherus de Raet zich generaties lang baronet mogen noemen. Hun wapen was makkelijk te herkennen aan de geopende rode hand van Ulster, de vermeerdering van het wapen door koning Karel II van Engeland. Zie ook KD37, p. 10-11. In de heraldische databank van het Centraal Bureau voor Genealogie bevindt zich een lakzegel met zo'n handje. Omdat het is losgeraakt van de akte waarmee het ooit was verbonden, kan niet meer worden vastgesteld aan welke baronet het zegel heeft toebehoord. Op grond van de lange krul-schaatsen op het wapen zouden burgemeester Gualtherus van Rotterdam of zijn naam- en ambtgenoot uit Haarlem in aanmerking kunnen komen. Echter, we weten inmiddels dat de vorm van de schaats op het wapen De Raet zich niet leent voor spijkerharde toewijzingen.

Niko Mulder

*Lakzegel met wapen van baronet De Raet
Herkomst en datering onbekend
CBG Heraldische databank HLAKNL010594*

Reactie op schegbeeld Liduina

Al voor publicatie in *Kouwe Drukke* 59 van het artikel door Fred Groot over het boegbeeld van de heilige Liduina rezen er vragen over bij de redactie. Hebben de doorlopers die Liduina losjes in haar linkerhand hield werkelijk aan het beeld boven het bruisende zeewater gebengeld? Zagen ze er daarvoor niet wat al te gaaf uit? Hoe kan het dat ze het beeld zelf niet beschadigd hebben? Trouwens, het schip en het beeld stammen uit 1853, de Friese doorloper kwam pas in 1875 op de markt. Hoe valt dat te rijmen? Deze vragen werden uiteindelijk voorgelegd aan het Maritiem Museum in Rotterdam. Een samenvatting van de reactie van wetenschapsconservator Jeroen ter Brugge leest u hieronder.

Replica's

De schaatsjes die het figuurtje in de rechterhand vasthoudt zijn replica's, die na 1920 (welk jaar exact is helaas niet vastgelegd) zijn nagemaakt van de oorspronkelijke die bij het beeldje horen zoals het in 1920 in onze collectie is opgenomen. Deze oorspronkelijke doorlopers zijn bewaard en behoren eveneens tot de collectie.

(De documentatiefoto's van de 'originele' schaatsjes van inventarisnummer M444, het schegbeeld, zijn afgebeeld op deze pagina; red.).

De replica's zijn van hetzelfde type, maatvoering en uitvoering. Op een registratiefoto (zwart-wit) die kort na verwerving is gemaakt, lijken de oorspronkelijke schaatsen nog in de hand gehouden te worden. Of deze schaatsjes gelijktij-

dig met het beeldje zelf zijn gemaakt, durf ik niet te zeggen. Heel misschien zou materiaal-technisch onderzoek hier inzichten over kunnen opleveren, maar hoge verwachtingen zou ik daar niet bij koesteren.

Twijfel

Het is inderdaad onwaarschijnlijk dat de schaatsjes los bungelend aan een schegbeeld gehangen zouden hebben op deze kwetsbare plaats op het schip. Naast mechanische schade zal ook de inwerking van zout water zijn effect moeten hebben gehad. Een ander opvallend kenmerk van het beeldje is de geringe grootte, die eigenlijk niet in verhouding staat tot de omvang van een bark. Ik twijfel dan ook of het een schegbeeldje is en niet een ander ornament op het schip, zoals misschien de scheepssloep. Uit de collectieregistratie blijkt daar echter niets over, het is vanaf binnenkomst steeds als schegbeeld omschreven en als personificatie van Sint Liduina. Om die reden heb ik een tijd terug een *quick scan* in het museumarchief naar de herkomst gedaan.

Naar het zich laat aanzien is het beeldje afkomstig van een zeker heer Haga, in wiens familie lijnen in Schiedamse richting lopen. Dat laatste brengt ons dichtbij de rederij van Van Gent, maar het vergt meer onderzoek om het net sluitend te krijgen. Tot dat moment blijft het een intrigerend stuk (scheeps-) sier.

Jeroen ter Brugge
Maritiem Museum Rotterdam

Opm. redactie: vermoedelijk hingen er in 1853 helemaal geen schaatsen aan het beeld, tenzij wellicht een paar krukschaatsen.

Gelegenheidslepel

Bij hardrijderijen op schaatsen werden in de 17^e, 18^e en 19^e eeuw soms hoge geldprijzen uitgelooft. Ook werden er wel zilveren en gouden sier-voorwerpen als prijs beschikbaar gesteld. Bijvoorbeeld een zilveren tabaksdoos of zilveren lepel, vaak voorzien van een inscriptie. Ook gouden horloges of andere gouden sierraden kon men dan winnen. Een heel goede schaatsenrijder(ster) kon zo in een strenge winter een waar fortuin bij elkaar schaatsen.

Deze gelegenheidslepel met gevlochten steel en op de achterzijde gegraveerde schaatser met stok is gemaakt door Casparus Seth (1746-1821), zilversmid uit Leeuwarden, meester in 1767 en werkzaam van 1767-1813.

De tekst in de lepel luidt: *'Durk Feddes heeft deze lepel gewonnen den 24 januari 1811'*. Zonder enige twijfel won Durk Feddes deze prijs tijdens een kortebaanrijderij, maar er zijn geen gegevens beschikbaar waar hij dat deed. In het onderzoek voor het boek *Hardrijderijen in Friesland - Volksvermaak op het ijs 1800 - 1900*

werden in de winter van 1811 slechts twee andere hardrijderijen gelokaliseerd. Op 11 januari won Tjeerd Wybes uit Heerenveen een zilveren tabaksdoos in zijn woonplaats. Hij was de sterkste van 34 rijders. En op 26 januari werd in Harlingen een hardrijderij voor Franse zee-lieden gehouden. Zij waren in de Friese stad gestationeerd als gevolg van de Franse overheersing van Nederland in die jaren. Er kwamen achttien rijders aan de start. Jean Marie Lafosse uit Nantes won deze eerste internationale schaatswedstrijd, waaraan overigens geen Friezen mochten meedoen, want dan waren de marinemannen bij voorbaat kansloos.

Het is dus niet bekend waar Durk Feddes zijn prijs won. Gezien het feit dat een Leeuwarder zilversmid de lepel maakte werd de rijderij ongetwijfeld in de omgeving van de stad gehouden. Leeuwarden zelf lijkt uitgesloten, omdat de *Leeuwarder Courant* al sinds 1805 melding maakte van de ijsevenementen in de stad.

Van onderwerp veranderen

De lepel is eigendom van Fred van Tongeren. Jaren geleden was hij op zoek naar een geboor-

telepel. De antiquair had er geen, maar wel deze speciale lepel. Daar Fred ook een enthousiast schaatser was, was het voor hem niet zo moeilijk om van onderwerp te wisselen. Hij is geïnteresseerd in geschiedenis en nauw betrokken bij de sporthistorie van schaatsen en wielrennen, met name uit de omgeving van Heemskerk/Beverwijk. Fred is waarschijnlijk van zowel de ijsclub als de rennersclub meer dan een halve eeuw lid.

De lepel van Fred is afgelopen winter tentoongesteld tijdens een expositie van Matthy van Klaveren in het gemeentehuis van Heemskerk.

Wie informatie heeft over Durk Feddes of de rijderij waar hij zijn prijs won, wordt vriendelijk verzocht even contact met ons op te nemen.

Ron Couwenhoven / Matthy van Klaveren

Zuid-Hollands-Friese schaatsen

Deze schaatsen van Zuid-Hollands-Fries model vond ik in een kringloopwinkel in Delft.

Wat direct opviel was het smidsmerk van Dirk Schakel, van 1870 tot 1890 smid te Polsbroek. Het Friese kenmerk is de met hout beklede hals maar wel breder als bij de Friese schaats. Het Zuid-Hollandse aspect betreft de drie riemgaten,

waarvan de achterste rond is, en de bijna rechte voetstapel.

Het glij-ijzer is met een vierpuntsschroef aan de stapel verbonden en loopt niet door onder de hak. In de stapel is het getal 54 gekrast; dit blijkt overeen te komen met de Romeinse cijfers XXXXXVIII op de bovenzijde van het glij-ijzer.

Links en rechts wordt aangegeven door een inkeping in de stapel.

Jan Gores

Foto's: Hans van der Donck

Boek en zopie 60

Het is al jubileumboeken wat de klok slaat deze keer. Natuurlijk hebben we de aankondiging van *Abe en het ijs* van Ron Couwenhoven langs zien komen, maar dat werkje kon Martin van der Bij net niet meer meenemen in deze ronde recensies.

Bond van ijsclubs Ooststellingwerf jubileumboek 75 jaar

In 2017 bestond deze ijsbond in het gewest Friesland 75 jaar. Het gebeurt niet zo vaak dat een dergelijke ijsbond een jubileumboekje uitgeeft. Als rode draad daarin lopen de kampioenschappen van Ooststellingwerf door de jaren heen. Door middel van krantenknipsels komen deze lokale kortebaankampioenschappen uitgebreid aan bod, en in de latere jaren worden ook marathontitels vergeven.

87 pagina's A4 formaat, Soft cover met diverse zwart-wit afbeeldingen. Prijs € 14,70

Te bestellen via:

secretariaat@bondijsclubsoostwerf.nl

Ijs en weder dienende, honderd jaar ijsclub Willemsoord en omstreken – Bert Kuiper

Leuk boekje waarin de belangrijkste schaatsgebeurtenissen van de afgelopen honderd jaar van deze Overijsselse club voorbij komen. Voorzien van diverse krantenknipsels en foto's van lokale grootheden.

38 pagina's op A4 formaat. Soft cover met diverse zwart-wit afbeeldingen en op de middenpagina kleurenafbeeldingen. Te bestellen via h.schuurer@ziggo.nl

100 jaar “koninklijke” ijsclub Stiens 1917 – 2017 – Durk Reitsma, Ger Boelsma en Ytsen de Boer

Nog een honderdjarige. IJsclub Stiens heeft er een prachtig jubileumboek van gemaakt waarbij in chronologische volgorde de belangrijkste gebeurtenissen worden vermeld. Eén van de hoogtepunten was de organisatie van het NK kortebaan voor mannen in 1979, uiteraard gewonnen door Piet de Boer.

120 pagina's op A4 formaat. Hard cover, full color. Prijs € 17,50; te bestellen via J. Bijlsma, tel. 06-14863778

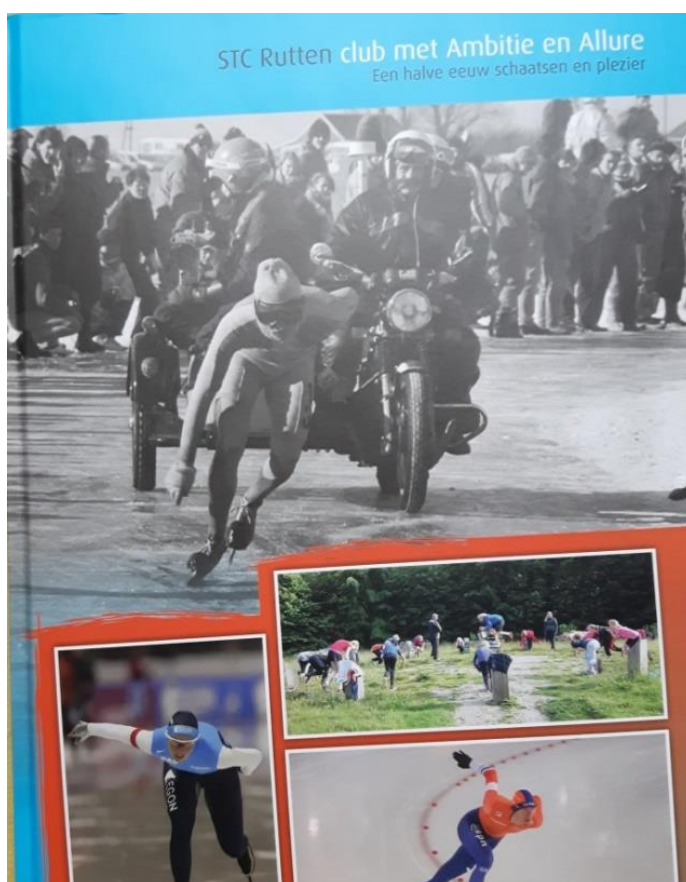
STC Rutten, club met ambitie en allure – Tryntsje Schaap, Willem Braam en Jelle Wesselius

Slechts 50 jaar bestaat deze club, maar er zijn zoveel hoogtepunten te vermelden dat de meeste verenigingen hier jaloers op zullen zijn. De club heeft diverse nationale topschaatsers voortgebracht, het is de organisator van de Viking Race, vaak 'het EK voor de jeugd tot 16 jaar' genoemd. Enkele winnaars: Ids Postma,

Beorn Nijenhuis, Koen Verweij, Tonny de Jong, Vanessa Bittner, Sverre Lunde Pedersen en Kai Verbij. Maar ook het Kerstsprinttoernooi trekt regelmatig nationale toppers en heeft diverse malen een Nederlands record kunnen noteren. Kortom een prachtig boek van een prachtige vereniging met prachtige verhalen ...

160 pagina's op A4 formaat, hard cover, full color. Prijs € 14,65. Te bestellen via www.stcrutten.nl

Martin van der Bij

Papieren winters – een oproep

Ik wil in de nabije toekomst een serie artikelen wijden aan papieren speelgoed met een winters karakter. Een uitdagend thema dat nog niet vaak aan de orde is geweest in *Kouwe Drukke*.

Hierbij vraag ik verzamelaars die dit soort objecten bezitten hiervan een foto of scan toe te sturen met enige toelichting over het object en de wijze waarop het is verworven.

Ik wil de 'papieren winters' min of meer chronologisch behandelen, dus de oudste items komen als eerste aan bod. Uiteraard wordt jouw inbreng met je naam vermeld.

Wat verstaan we onder papieren speelgoed?

Het gebied is best breed: kijkdozen, knipprenten, bord- en kaartspellen, trekpoppen, bouwplaten, enzovoort. Doe je ook mee?

Niko Mulder

Sinds 1 oktober jl. toen tijdens de Najaarsbijeenkomst onze website *Schaatshistorie.nl* werd opengesteld, hebben heel veel mensen deze bekeken. Daaronder veel buitenlanders, vaak via Google-Translate.

Het aantal bezoekers en de pagina's die bekeken worden lieten het eerste half jaar een mooie stijgende lijn zien. Nu in de zomermaanden is die stijging vanzelfsprekend afgevlakt.

Regelmatig komen er zowel van Poolsterbegunstigers als buitenstaanders nog steeds zeer waardevolle aanvullingen en correcties binnen. Ze worden door mij beantwoord en verwerkt.

De aanpassing van de indeling van *Schaatshistorie.nl* begin dit jaar blijkt goed te werken.

Bijdragen van buitenstaanders

De heer Jaap van Es, (achter)kleinzoon van smid Jacobus van Es en diens zoon Jan uit Zijderveld, mailde foto's van de smederij (zie hieronder), schaatsijzers en slagstempels van hun merkteken 'J in een hartje' en van hun knecht Langevoort, 'L in een hartje'. Zie Jacobus en Jan van Es.

Cees Schuler, nazaat van de smid Leendert Schuler uit Aarlanderveen, stuurde ook foto's van de smederij en het merkteken S; in het bijzonder een merkteken S voorop de krul van een krulschaats, tot nu onbekend. Zie Leendert en Arie Stephanus Schuler, alsmede de bijdrage van Jan Gores elders in deze *Kouwe Drukke*.

Bijdragen begunstigers van De Poolster

Hoewel de winter voorbij was, kwamen er belangrijke inhoudelijke bijdragen voor *Schaatshistorie.nl*. Wout Griffioen met merktekens van

Schakel-Moordrecht, 'T in een hartje' van smid W.G. Terberg, 'C met een waaier erboven' en PMM in een krulschaats, beide van een onbekende smid. Jos Pronk met merkteken GS Ruiter, Akkrum op Go Aheadschaatsen en Elfstedentocht. Ben Remie met merkteken modellen IJskoning en IJsvogel op schoonrijdschaatsen. Ruud Kalee droeg nieuwe aanvullingen voor het overzicht jubileumboeken ijsclubs aan.

In overleg met Hedman Bijlsma is zijn prachtige artikel '*Van smidsknecht tot Stoomschaatsenfabriek*' over de Ruiter schaatsenfabrieken opgenomen. Zie 'Schaatsenfabrieken'. Dit artikel stond eerder gepubliceerd in 'Schaatsmuseum-kroniek 2017' van de stichting Vrienden van het Eerste Friese Schaatsmuseum te Hindeloopen. Huub Snoep leverde informatie aan over Davenportia uit Deventer, de oudste ijsclub van Nederland. Denis de Bruyn bracht informatie over in België gemaakte schaatsen in. Niko Mulder zal die op *Schaatshistorie.nl* gaan zetten. Mijn excuses als ik bijdragen van anderen vergeet te noemen.

Belangrijk doel!

Kennis en informatie aanwezig bij de begunstigers van De Poolster - en ook daarbuiten - mag niet verloren gaan. Het plaatsen en delen ervan is één van de belangrijkste doelen van *Schaatshistorie.nl*. Aarzel dus niet om informatie aan te dragen! Je kunt je daartoe bij mij aanmelden.

Merktokens – oproep

De vorige keer vroeg ik jullie aandacht voor het onderwerp '*Etiketten op schaatsen*'. Nu wil ik een ieder vragen om merktokens waarvan nog geen afbeelding met een foto op de website staat bij mij aan te leveren.

IJclubs – nieuwe oproep!

Wie wil de pagina IJclubs beheren en aanvullen met informatie over circa 300 andere ijsclubs? Deze pagina wordt veel bezocht, maar bevat nog weinig ijsclubs. Een mooie en leuke klus. Als u denkt 'dit is iets voor mij' neem dan contact op via fritslocher@gmail.com.

Frits Locher

Kouwe Drukke

Kouwe Drukke is een uitgave van Stichting De Poolster, verzamelkring van schaatsen en winterse objecten en verschijnt driemaal per jaar. Misdrukken, bezorgfouten en dergelijke melden bij:

Martin van der Bij ☎ 06-18062669 ✉ administratie@stichtingdepoolster.nl

Redactie-adres

Niko Mulder, Schoener 48-01, 8243 XT Lelystad; ✉ redactie@stichtingdepoolster.nl

Redactieleden Kouwe Drukke

■ Matthy van Klaveren	☎ 0251-241492	✉ matthy.klaveren@online.nl
■ Theodoor van der Kooi	☎ 030-6046362	✉ theodoorvanderkooi@12move.nl
■ Niko Mulder	☎ 0320-251663	✉ n.mulder@hccnet.nl

Druk

Drukkerij Jubels bv, Amsterdam

Bestuursleden Stichting De Poolster

■ Frits Locher (<i>voorzitter</i>)	☎ 06-15114470	✉ voorzitter@stichtingdepoolster.nl
■ Peter Bloemendaal (<i>secretariaat en ledenadministratie</i>)	☎ 0318-417583	✉ secretariaat@stichtingdepoolster.nl
Groenestraat 58, 6721 JC Bennekom		
■ Martin van der Bij (<i>penningmeester</i>)	☎ 06-18062669	✉ administratie@stichtingdepoolster.nl
■ Alex Kampinga (<i>contactpersoon veilingen</i>)	☎ 0598-398002	✉ veilingcommissie@stichtingdepoolster.nl

Website Stichting De Poolster

<http://www.verzamelkringdepoolster.nl>

■ Maarten Dijkstra	☎ 072-5610916	✉ webredactie@verzamelkringdepoolster.nl

Website Schaathistorie.nl

<http://www.schaathistorie.nl>

■ Frits Locher	☎ 06-15114470	✉ redactie@schaathistorie.nl

Lidmaatschap

Het lidmaatschapsgeld dient eens per jaar rond 1 juli te worden betaald. Verzamelaars of geïnteresseerden die zich willen aansluiten worden verzocht € 30,- over te maken op rekeningnummer NL55INGB0004324260 t.n.v. Stichting De Poolster met vermelding van naam en lidmaatschapsgeld 2017-2018. Graag dan ook uw adresgegevens doorgeven aan: secretariaat@stichtingdepoolster.nl.

Kopij

Voor Kouwe Drukke nummer 61, december 2017, moet de kopij uiterlijk 1 november 2017 binnen zijn. Bij voorkeur per e-mail (als bijlage), handgeschreven of getypt mag ook. Kleine berichtjes kunnen ook worden doorgebeld. Aanwijzingen voor het aanleveren van kopij zijn verkrijgbaar bij de redactie. De redactie kan artikelen om diverse redenen weigeren, inkorten of doorschuiven naar een volgende uitgave.

De artikelen in Kouwe Drukke mogen zonder schriftelijke toestemming van de auteurs niet worden gebruikt voor andere publicaties.

